

SZÍNHÁZ

DRÁMAMELLÉKLET

1982

OKTÓBER

BALOGH GÉZA

Kiskirály-drámák

Ivo Brešan szörnyű vig tragédiái

*„Tragédia s víg! kurta és unalmas!
Az annyi, mint tüzes jég, barna hó.
Hogy fér meg együtt e megférhetetlen?*

(Shakespeare: Szentivánéji álom)

Sibenik húszezer lakosú, jellegzetes dalmát kisváros az Adria partján, Splittől háromnegyed órányi autóbussz-járással. Elegáns és a konvertibilis valutával kibélelt zsebnek nem túlságosan drága szállodáit nyaranta el-lepik a kevésbé tehetős nyugati és a még kevésbé tehetős fajtánkbéli turisták. Kétévenként egyszer, tíz-tizenkét napra a jugoszláv kulturális élet egyik központ-jává alakul: a művészet valamennyi ágának részvételel itt rendezik meg a drámapályázattal, ankétokkal, kiállításokkal, beatkoncertekkel és tűzijátékkal tarkított gyermekfesztivált. A mese, a képzelet, a játék, a gyermekközönség veszi birtokba a varázsos hangulatú, fehér sziklából épült várost. Meg írók, képzőművészek, muzsikások, színházi, film- és tévészakemberek, akik gyermekeknek szánt műveiket hozzák el a szigorú zsüri és a még szigorúbb közönség ítélőszéke elé. Pompás barokk paloták udvarán, színházteremben, utcán, alkalmi kertmozikban folynak az előadások a kora esti óráktól késő éjszakáig. Mert nappal nagyon meleg van. A tikkasztó kőngeteg patyolatpistya utcái déltájban kihálnak. A helybeli és az eseményekre ideutazó vendégyerekeket ágyba dugják, hogy bírják szusszal az éjfél utánig nyúló programot. Aki meg teheti, az a strandok valamelyikén lubickol az igazán-kék tengerben.

En néhányszor ellenálltam az Adria csábításának, és a déli órákat a városban töltöttem. Róttam a macskaköves utcákat, lépcsőket, sikátorokat, bámultam a bezárt üzletek szerény kirakatait. És akkor valami furcsa dolog történt velem. Tudtam, hogy életemben először vagyok itt mint a gyermekfesztivál „egytagú” magyar delegációja. És mégis — ismerősek kezdtek Jenni a sosem látott utcák, terek, mintha már jártam volna erre-felé. Távol áll tőlem minden okkultista hajlam, lassan mégis hínni kezdtem a reinkarnációban: talán valamelyik dalmát kupec- vagy olasz főnemes-előéletemben éltem volna ezen a helyen. Ijedtemben és zavaromban köszöngtetni kezdtem a függönyök, ablakok mögül rám leskelődő embereknek, akik persze rémülten eltűntek a kihalt vá-

ros egyetlen járókelőjének szeme elől. Mielőtt súlyosbodni kezdett volna a bajom, melyet csakis a melegnek tulajdonítottam, tudatzavarom elhatalmasodása elől gyorsan betértem egy úgyszintén kihalt bisztróba. A hőségtől még jobban megtépázott szerb-horvát nyelvtudásommal jó hideg sört és pizzát kértem. Dadogásomra az álmos pincér tüstént felélenkült, és ettől kezdve ki-zárólag olaszul szólt hozzám.

Talán az olasz nyelv dallama tette, de személyiség-zavarom kezdett fokozatosan helyreállni. Amikor szerény, ám rapidíjas zsebemnek nem épp filléres ebéde-met elfogyasztván, a pincér udvariasan megkérdezte, ízlett-e a pizza bolognese, már nem is tudom, milyen nyelven válaszoltam, de azt hiszem, hirtelen felkiáltottam: CONTE DELLA SCALA! Ez ugyan teljesen olaszul van, csak éppen semmi értelme sincs egy snack-bárban ilyesmit vágni szegény ijedt pincér fejéhez. Ő ugyanis feltehetőleg nem olvasta még Ivo Brešan nevű honfitársa *Díszvacsora a temetkezési vállalatnál* című darabját. En viszont éppen egy hónappal sibeniki kirándulásom előtt ismertem meg ezt a komédiát, és egyszerűen megnyugodhattam: elmeállapotomat illetően nincs különösebb baj, csupán a Brešan-darab helyszíneit és szereplőit véltem felismerni a szép díszletvárosban.

A pincér elég furcsán nézett rám — talán olasz tudásába vetett hite rendült meg a számára érthetetlen idioma hallatán, én viszont gyanakodva végigmértem: ki tudja, hátha ő is egy Della Scala-sarj, aki talán már be is jelentette igényét a sírboltra a temetkezési vállalatnál? És ha így van, vajon igazi, vér szerinti leszármazott vagy szélhámos? Mindenesetre sietve elhagytam gyógyulásom színhelyét.

Nem voltam én alaposan felkészülve Ivo Brešanból, és így fogalmam sem lehetett arról, hogy szorosabb köze lehet ehhez a városhoz. Két nappal később, a fesztivál egyik fogadásán derült ki, hogy az egyik korombeli — és ezért természetesen fiatalembernek vélt — úr, akivel többedmagammal kezdet fogtam: Ivo Brešan, a helybeli gimnázium tanára, a fesztiválhoz kapcsolódó drámapályázat zsürijének tagja, az akkor már nálunk is jól ismert *Paraszt-Hamlet* szerzője. Kedvem lett volna az állófogadás zürzavarában visszasodródni hozzá és elmesélni „reinkarnációs” élményemet azzal a darabjával kapcsolatban, amelynek alighanem én voltam az első külföldi olvasója, hiszen még mindenről tudó belgrádi filosz barátom sem hallott róla. De tolakodástól irtózó jólneveltségem meggátolt abban, hogy szót váltsak e szívemnek kedves darabok szerzőjével, inkább róla kérdezősködtem.

Brešan, állítólag, külön. A világ minden kincseért nem hajlandó elhagyni Sibeniket (ezt meg tudom érteni), lemondani tanári állásáról abban a gimnáziumban, amelynek egykor diákja volt, és Zágrábba költözni, ahol minden horvát író, aki csak valamit is ad magára, él.

Igaz, különösképp csak az utóbbi években tartják ezért, amióta sikerei vannak (nem is akármilyenek). Korábban évekig dilettánsnak nézték, grafomániás vidéki bölcsésznek, aki egyetlen drámáját végigküldözgeti az összes létező horvát színház címére.

A színházak persze a fülük botját sem mozdítják. Ez is érthető, hiszen már a terjedelmes címe is epigont sejtet: *Egy feledhetetlen Hamlet-előadás Blatuša körzet Alsó Mrđuša községében, amely a szocialista szövetség helyi szervezete, a termelőszövetkezet és a Kommunista Szövetsége helyi szervezete megrendezésében került bemutatásra*. Az vesse az első követ a színházi dramaturgokra, akinek a címoldal elolvasása után nem Peter Weiss *Marat-Sade*-ja jut eszébe kilométeres címmel.

És ha bosszankodva bár, de munkaköri kötelelességből valamely balsorsú lektor mégis végiglapozza, azt tapasztalja, hogy nemcsak a címet leste el jeles kortársától: a játszott szerepek és a játszóik valódi sorsának párhuzamai alkotják ennek a tragikus pamfletnek a gerincét. Miközben hősei a frissen megszerzett néphatalom és az új kultúra szellemében, a maguk szája íze szerint átdolgozzák a „kapitalista” angol szerző ideológiai hibáitól hemzsegő, mindenféle úri népek bajain szenvelő, ám kétségtelenül eseménydús darabját, sorra találunk gazdára a testhezálló szerepek: Claudius a helybeli fő-főkiskirály, az egy személyben párttitkár és tsz-elnök Mate Bukara elvtárs játssza, Gertrudot kocsmárosné-szeretője, Hamletet pedig az az ifjú, akinek apját Bukara-Claudius koholt vádak alapján börtönbe juttatta. A szerző gondosan kidolgozza az érintkezési pontokat a komédiába ágyazott kezdetektől a tragikus végkifejletig.

Öt évvel a megírása után mégis színpadra kerül Brešan első darabja: Božidar Vilić rendező felismeri benne a megújulásra és némi átértékelésre váró, új típusú népszínház lehetőségét. Igaz, „csak” egy diákszínházban, a zágrábi Teater ITD („Satöbbi Színház”) mutatja be, amely azonban időközben — nem túlzás, ha azt mondjuk: többek közt épp e bemutató kapcsán — a horvát főváros legizgalmasabb színházi műhelyévé érlelődött.

Az 1971-es premier a BITEF az évi kirobbanó hazai sikerét jelenti. Egy esztendővel később elnyeri a Sterija Játékok írói nagydíját. A zágrábi ősbemutatót követi az eszéki, a varasdi, a szabadkai, a titogradi, a niši, a zenicai, az újvidéki, majd számos külföldi előadás, köztük három magyarországi vállalkozás: Szegeden, Boglárlellén, legutóbb pedig a Televízióban. Írója egyszeriben a legsikeresebb szerző lett hazájában és a legtöbbet játszott jugoszláv író külföldön.

Az elsődrámás szerző hirtelen jött sikere mindig veszélyes. Nem is annyira az író személyére (Brešan sok-

kal bölcsőbb ember annál, és éppen eleget várt erre a dicsőségre, hogysem a fejébe szálljon), mint inkább a várakozókra nézve, akik mindig azt remélik, hogy a második jelentkezés írói erényekben és sikerben egyaránt túlszárnyalja majd az elsőt. Második drámája, *A lakóbizottsági elnök halála* csalódást okoz a kritikusoknak. A téma és az írói módszer ismétlődését látják *A sátán a bölcsészkaron* bemutatójának méltatói is. Előbbi az eszelőssé fajuló pitiáner látszathatalom kórképe, utóbbi pedig bizarr morálitás egyházi és politikai dogmák szövetségéről, a Faust-legenda jelenkori parafrázisaként. Fausner professzor megkísértésének története formájában is emlékeztet a *Paraszt-Hamletre*: ugyanolyan eszelős — ezúttal valpurgis éji — körtáncal ér véget a realitást irrealitással, nyers naturalizmust csodákkal elegyítő tragikus komédia.

Engem minden más irodalmi előképnél inkább Alfred Jarryra emlékeztet ez a három darab. Épp olyan extravagáns, gátlástalan, bővérű és tébolyító mindhárom, mint az abszurd színházat akaratlanul megteremtő diákcsinny szerzőjének démoni paródiája. Trónbitorló kiskirályai monumentális férgek, hatalmasra duzzasztott karikatúrák egy-egy tragédiába átbillenő pamfletben. Szertelenek és szélsőségesek, ám nyerseségükben is tudatosan és pontosan stilizált komiko-tragédiák.

Talán az így szerzett újabb tapasztalatok birtokában döntött úgy az író, hogy ha témát nem is, de műfajt vált. Kritikusai annyit emlegették kompozíciós aránytalanságait, ösztönösségét (amely, mint az ösztönnel már Shakespeare óta lenni szokott, hol kirobbanó sikert, hol meg fiaskót szül), hogy elhatározta, bebizonyítja: igenis mindent tud, amit egy jó vígjátékírónak tudni kell. Shakespeare, Jarry, Peter Weiss iskoláját már kijárta, most Nušićhoz és Molnár Ferenchez iratkozik be. A *Díszvacsora a temetkezési vállalatnál* szerzője egy „pièce bien faite” álöltözetében jelenik meg, hogy tovább rajzolja kiskirálymodelljeit, a korrupt és ostoba hősök meg áldozatok portréját. Megszelídült, mert a kor is szelídebb, amelyben ez a darab játszódik. Már nem történelmet ír 1945 és 1949 között, hanem napjainkban játszódó komédiát. A *Díszvacsora* hősei már nem kezdő dilettánsok a hatalom gyakorlásában, ezért talán nem is olyan veszedelmesek és tragédiába valók. Ezek már megtanultak élni, no meg visszaélni a hatalommal. Profik. Ezért kell egy minden hájjal megkent profi szélhámost szembeállítani velük, aki majd ellátja a bajukat. A vér-fagyasztó, tragikus vég helyett csak egy komor felhő jelenik meg a darab végén a kriptalakó Tica képében, hogy azért a körtánc tovább folytatódjék. *Ezen akár szívből kacaghatunk is*. Feltéve, ha kedvünk szottyan gondtalanul nevetni ezen a kesernyés, fanyar vígjátékon.

Díszvacsora a temetkezési vállalatnál

Színjáték hat képben, előjátékkal

Fordította: Bojtár Endre

Szereplő személyek:

MURINA, a temetkezési vállalat igazgatója
MIKAC, a temetkezési vállalat könyvelője
JURETA, a sírásók főnöke
I. SÍRÁSÓ
II. SÍRÁSÓ
I. KERTÉSZ
II. KERTÉSZ
ADMINISZTRÁTORNŐ a temetkezési vállalatnál
BAJDO, a városi tanács elnöke
KOZLINA, a „Luna” szállodavállalat igazgatója
LASICA, karmester
LASICA, művész
DON FELICIO, plébános
TICA, csavargó
DOKTOR, szélhámos
MUSICA, szélhámos
I. ÖREGEMBER
II. ÖREGEMBER
III. ÖREGEMBER
EGY KIS TENGERPARTI VÁROS LAKÓI

Előjáték

Egy tengerparti kisváros temetője, valahol Dalmáciában. Az egyformán szerény sírok között egy nemesi család monumentális, szecessziós stílusú kriptája magasodik. A kriptá fölött girlandokkal és szobrokkal díszített kis kápolna áll, amelyhez lépcső vezet föl. Homlokzatán jól kivehető felirat: CONTE DELLA SCALA. Holdas éjszaka; halvány fény világítja be a színt. A Doktor és Musica érkezik, ellenkező irányból. A Doktor hatvan körül, ősz hajú, választékos eleganciával öltözött úr, míg Musica húsz és harminc év közötti magas, sovány, hosszú lábú és nagy orrú fiatalember. Szemmel láthatóan itt van randevújuk, mert nesztelenül köröznek a sírok között, míg csak nem találkoznak

MUSICA Ön az, tisztelt doktor úr?

DOKTOR Én, fiatal barátom. Mi újság? Remélem, szerencsével jártál?

MUSICA Nagyon meg lesz elégedve. Csak... mért itt, a temetőben kellett randevúznunk? Mi a furka a dologban?

DOKTOR Magadtól is rájöhetsz...

MUSICA (észreveszi a Della Scala család kriptáját) Aha!... Meg kell adni, így eső blikkre jól néz ki... pompás munka, csak nem tudom...

DOKTOR Ezt most hagyjuk! Majd később... Először téged hadd halljalak. Mit tudtál meg?

MUSICA (előszed egy noteszt és olvas belőle) Szóval, tisztelt doktor úr, a helység, ahol jelenleg vagyunk, körülbelül hatezer lelket számlál... Először a tizenegyedik század táján említik... A tizenötödik században, a velencei uralom idején...

DOKTOR Üristen, ne kezdődjek Ádám-tól-Évától! Fogd rövidre, csak a lényeg. Tudod, hogy minden perc drága... És ha lehet, hagyd a „tisztelt doktor urazást”. Nincs a világnak olyan nyelvtana, amiben a „tisztelt” jelző kapcsolatba hozható a személyemet jelentő főnévvel.

MUSICA Nekem más a véleményem. Az én repertoáromban maga az egyetlen, akire ráillik. Így vagy úgy, ami vagyok, azt magának köszönhetem.

DOKTOR Na, ha ahhoz méred az adósságodat, ami most vagy, akkor igen kevéssel tartozol... Nem épp az erény ösvényein vezetgettelek.

MUSICA Csak az életemet köszönhetem a doktor úrnak! Ha kéthónapos csecsemő koromban nem húz ki a kútból, és nem fogad örökbe, most nem élnék. Többet tett értem, mint a szüleim, akik oly nagyvonalúan akartak tőlem megszabadulni.

DOKTOR Lehet. Azonban azt is látnom kell, hogy a nevelésed nem tökéletes. Túl szentimentális vagy, ami életveszélyes a mi szakmánkban. Na elég, a tárgyra!

MUSICA A legfontosabb adatokra szorítkozom. Baromi sokan vándoroltak ki tőlünk Amerikába. Jóformán nincs olyan család, ahol ne volna egy gazdag rokon. Számunkra a legizgalmasabb egy bizonyos John Gorskovics. Ötven éve hajózott át az Újvilágba, azóta egyszer sem volt itthon. Kapcsolatot nem tart fenn senkivel, levelezni nem levelez. Amerikában mázlija volt, állítólag többszörös milliomos, a kaliforniai San Pedroban egy hatalmas hajótársaság tulajdonosa.

DOKTOR Van a városban rokona?

MUSICA Nincs. Tuti, hogy nincs. Az összes kihalt, még a háború előtt, mégpedig nyomorban. A pasas nem hogy soha egy árva kanyit sem küldött, de az sem érdekelte, egyáltalán a világon vannak-e. Úgy fest, hogy Amerikában sincs senkije, nem nősült egyszer sem. Egyszóval, a figura világos: magánakvaló vén szivar, nőgyűlölő, emberkerülő, akinek a dollár a mindene, és akinek gőze sincs arról, mi az a felebaráti szeretet meg hazafiság.

DOKTOR Pompás! Mister John nem is sejti, hogy van a világon valaki, aki el van ragadtatva a rossz tulajdonságaitól... Ha még azt is tudnánk, milyen a fizimiskája.

MUSICA Arról is kiszimatoltam valamit. Középmagas... olyanforma, mint a doktor úr... és gyermekkorában elvesztette a jobb szemét.

DOKTOR Ezek felbecsülhetetlen értékű adatok, de csak abban az esetben, ha nem a városban koslattál utánuk, és ha senki nem látott és nem jegyezte meg a képedet.

MUSICA Hogy képzeled, tiszt... izé... doktor! Be sem tettem a lábam a városba. Fent a hegyen tanyáztam le, egy kis faluban, egy özvegyasszonynál, akit úgy elkábítottam, hogy teljesen kitérta előttem a lelkét... meg mást is. Ő járt be a városba, ő gyűjtögette útmutatásaim alapján az információkat.

DOKTOR Sejtettem! Az özvegynek nyilván csinos hátsója volt, ezért aztán félredobta minden óvatossági rendszabályt.

MUSICA Ne majrézzon, doktor! Tényleg jó a segge, de amit tőlem kapott, attól az emlékezőtehetsége is eltömődött. Ráadásul fogalma sincs, mire kellenek nekem azok az adatok. Azt hiszi, hogy a balhé a város javát szolgálja.

DOKTOR Na jó, majd meglátjuk. Nem mondhatom, hogy rosszul dolgoztál volna... Most gyere, megmutatom, én mit találtam. (A Della Scala-síremlékhez vezetői) Na, mit szólna?

MUSICA Már mondtam, klassz. Csak nem tudom, mi van, ha él valaki ezek közül a Della Scalák közül?

DOKTOR Ne aggódj. Az adatgyűjtésben még nálad is pontosabb voltam. Jobb forrásból meregettem, mint a te özvegyed: Szent Antal állt a rendelkezésemre, jobban mondva földi helytartói, a spliti püspöki archívumban. A Della Scala grófok rég kihaltak. Parancsolj... Ettore, a család feje, aki ezt a kriptát emelte, 1867-ben hagyta itt az árnyékvilágot. Felesége, Katarina sem húzta soká, és 1870-ben követte urát. Most jönnek dicső utódaik! Archibaldo, a fiuk, a dalmát autonóm mozgalom egyik vezére, 1901-ben szenderült jobblétre. A lányuk, Maria, férjezett De Caris, 1905-ben. És következnek Archibaldo gyermekei. Giuseppe fiatalon, huszonöt éves korában esett el az első világháborúban. Filippo, a lánglelkű jugoszláv nacionalista, a spliti főcserkész, 1928-ban halt meg. És végül az utolsó Della Scala Honoré gróf — egy kiábrándult radikális, miután kilépett a diplomá-

ciai szolgálatból, élete végéig, azaz 1932-ig békés ker-
tészkedéssel töltötte napjait. Pont. Ami maradt belő-
lük, az itt található, palotájukba pedig a „Luna” szál-
lodavállalat irodái költöztek.

MUSICA Ez mind szép. De mi van akkor, ha él valami
távoli rokonuk, esetleg más néven?

DOKTOR Nem él. Biztos. Ellenőriztem. Se itt, se Olasz-
országban. Egyetlen személy létezik, akinek a sorsa
ismeretlen. Honoré fia, Michelangelo, újságíró, festő,
költő, lump bohém, életművész és szocialista. Világ-
nézete és életmódja miatt szakított családjával, nevet
váltottatott, és eltűnt valahol a nagyvilágban. Semmi
biztosat nem tudni, csak pletykák, mendemondák ke-
ringenek róla. Egyesek azt rebesgetik, hogy a szakítás
után nyomban beállt a kommunisták közé, és hogy
most magas posztot tölt be valahol Zágrábban, és per-
sze titkolja nemesi származását. Mások azt állítják,
hogy a partizánok soraiban érte utol a halál, a világ-
háború alatt. Akárhogy is, több mint negyven éve
nyoma veszett.

MUSICA Azért ebből még balhé lehet!

DOKTOR Nem értem, hogy nem látod, ez éppenséggel
a javunkra szolgál! Igaz, kínos lenne, ha a mi Michel-
angelónk negyven év elmúltával épp most bukkanna
fel a homályból. Csakhogy ez nagyon valószínűtlen.
Maga a tény viszont, hogy létezik, vagy hogy létezett,
és senki nem tud róla semmit, még azt sem, hogy
hívják, ha él... hát ez felbecsülhetetlen kincs... per-
sze, csak ha törőd egy kicsit a kobakod.

MUSICA (megérti) Aha-a! Hogy erre nem gondoltam!
Doktor, maga egy zseni!

DOKTOR Na, elég a locsogásból. Ideje elválnunk. Tu-
dod a dolgod. Most el kell tűnnöd, de úgy, hogy a je-
lenésedig senki nem láthat. Erre nagyon ügyelj, te-
kintettel az orrodra. Aki egyszer is megpillantotta ezt
az ormányt, az soha többé nem felejtí el. A legjobb,
ha az özvegyednél húzódasz meg. És amikor megkapod
az értesítést, színre lépsz! Értjük egymást?

MUSICA Parancsára, doktor úr... Csak... Tudja, nem
árt, ha a fellépés alá van támasztva... ha tartása van
az embernek... Az egész akció sikere függhet tőle.
Nekem viszont, érti, ugye...

DOKTOR Rendben! Meríts abból, amit a legutóbbi ak-
cióval szereztünk.

MUSICA A legutóbbi akcióval? De az istenért, doktor...
Maga is tudja, hogy végződött: hajsza! híján elkaptak
bennünket...

DOKTOR Hogy nem értesz semmit, dága Musicám? Én
nem a pénzre gondoltam, hanem a tapasztalatra. Ab-
ban az akcióban annyi tapasztalatra tettünk szert, ami
a továbbiakban többet kamatozhat minden tőkénél!

MUSICA Minden tiszteletem a tapasztalaté, doktor, de
nem sokra megy vele az ember, ha nem lát a nyomor-
tól, mint az én esetemben is. Valami csak maradt a
varazsdini szajréból.

DOKTOR Jaj, jaj, micsoda kifejezés! Hát rablók va-
gyunk mi, útonálló? Hányszor mondtam, hogy a mi
taktikánk abban áll, hogy az emberek maguk kínál-
ják fel a pénzüket. Könnyörögnek, hogy elfogadjuk. Ki-
űtést kapok minden erőszakról.

MUSICA Hagyjuk a szókinccsemet, doktor, egy a lényeg:
nincs egy huncut kanyim se, és ez erősen korlátozza
a mozgásszabadságom.

DOKTOR Tehetek én róla? Segíts magadon, ahogy tudsz.
Egyébként is, az én vállamon van az egész vállalkozás
minden terhe.

MUSICA Jó! De ha kitör a botrány a pofázmányom mi-
att, akkor ne engem okoljon... Viszlát!

DOKTOR Várj már! Hová rohansz... kivételesen...
a tartalékalapból kiutalok... hogy felszerelhesd ma-
gad... Tessék, azt hiszem, elég lesz ruhára, ennivaló-
ra, lakásra. Ha marad valami, megtarthatod zsebpénz-
nek.

MUSICA (elteszi a pénzt) Sok szerencsét, doktor úr!
(Menni akar)

DOKTOR Várj, Musica! Valamiről megfellegettünk.
Nem mondtad, van-e olyasvalaki a városban, aki ezt
az amerikást... John Gorskovicsot ismerte.

MUSICA Van. Van egypár. Persze már mind hetven
feletti vén szivar. Tizenhat-tizenhét éves korukban lát-
ták utoljára... úgyhogy...

DOKTOR Mégis... Az özvegyed szállítson adatokat,
mindegyikről... kicsodák-micsodák, a családjukról...
egyszóval mindent, aminek a legcsekélyebb jelentősé-
ge lehet.

MUSICA Legyen nyugodt, doktor úr... Sok sikert!

DOKTOR Viszont, fiatal barátom!

*Ellenkező irányban távoznak. Miután eltűntek, a Della
Scala-kripta kápolnájából előbújik egy középkorú, fura
külsőjű férfi. Rongyos a ruhája, arckifejezésében van
valami riasztó. Lassan lépked a sirok között, miközben
a szín kivilágosodik. Pirkad*

Első felvonás

Első kép

*A temetkezési vállalat igazgatói irodája. A falat a kis
tengerparti városkáról készült akvarellek és szalagos
művirág koszorúk díszítik. A szobában két nagy íróasz-
tal áll. Az egyiknél, amely nyilvánvalóan az igazgatóé,
most nincs senki. A másiknál Mikac ül, hatvan év körüli,
ösztvér, hajlott hátú, hosszúkás arcú ember. Dús, hosz-
szú haja egészen ősz. Leri róla, hogy beteg. Mozdulatai
nehézkeseek, lassan, monoton hangon beszél, nagy szü-
neteket tart a szavak között, nyilván, mert levegő után
kapkod.*

*Ahogy fölmeleg a függöny, Jureta lép be, a sírásók fő-
nöke, nyomában az I. és a II. sírásó, mindhárman a
temetkezési vállalat egyenruhájában*

JURETA Jó napot! Szabad?

MIKAC Szabad hát... nem tiltja senki...

JURETA Az igazgató úr bejött már?

MIKAC Még nem... biztos elaludt... De minden perc-
ben itt lehet.

JURETA Lecsücsülhetnének egy kicsit, hogy megvárjuk?
Beszédünk lenne vele.

MIKAC Akár le is fekhetsz, testvér... Megtiltottam én
valaha is bármit a vállalatnál?

JURETA Hát én csak úgy... a tisztesség, ugye.

MIKAC Ti sírásók vagytok az utolsók, akik tartják ma-
gukat valami tisztességhez.

JURETA És az igazsághoz, signor Mikac, az igazsághoz.
Nem úgy, mint Valenta alatt még két éve is, mikor
ő volt a sírásók főnöke. Amikor valami magas állású
emberre húzta rá a földet, haptákba vágta magát, és
kapta le a fejéről a sapkát. De ha egy árvát kapart
el, csak leporolta a kezét és annyit mondott: Ecco la!
És ugyan mondja már, mit ért vele! Mikor Sima Szka-
ra őt temette, szintén csak leporolta a kezét és azt
mondta: Ecco la!

MIKAC Nem tudom, ilyenkor mi okosabbat lehet mon-
dani annál, hogy Ecco la! Voltál... és már nem
vagy... Kész... Ha jól belegondol az ember, van va-
lami bölcsesség ezekben a szavakban.

JURETA Eee, nem egészen úgy van az! Mert a maga-
sabb rangúaknak mért nem ugyanazt mondta, he?

MIKAC Ki tudja... talán attól félt, hogy félremagya-
ráznák... a hozzátartozók... a végén kellemetlensége
származik belőle, már ha csakugyan nagy halotról
van szó...

JURETA Nincs nálunk ilyen, signor Mikac. Mi minden-
kinek egyformán megadjuk a tisztességet, és egyfor-
mán földeljük el, legyen az a legutolsó utcarongya,
vagy például egy olyan, amilyen nemrég jött abból
az Amerikából.

MIKAC Kiféle-miféle az az ember?

JURETA Valami John Gorskovics. Azt beszél, ötven
éve vándorolt ki, és hogy igen vagyonos személy lett
belőle.

I. SÍRÁSÓ Vagyonos! Jureta... több annál a dollár,
mint nálunk a tetű. A hajói járják a tengert, bálnára
vadásznak, ő meg kisajtolja a zsírkukat és szállítja
egész Amerikának...

II. SÍRÁSÓ És ha látná, hogy néz ki! Azt mondják, túl
van a nyolcvanon, de hatvannál többre nem taksálom.

Nagy hófehér jachton jött Dubrovnikig, onnan meg mihozzánk — taxival. Tegnap a fél város odacsődült a szállodához, hogy láthassa. Ő meg, kérem alássan, kilép, föl-vágja a fejét, és mint aki karót nyelt, le-föl sétálkál, annyit se mond senkinek, hogy „hé!” Mint-ha Szent Péter nekiajándékozta volna a mennyország kulcsát!

MIKAC Hát aztán! Ő is megtalálja egyszer a maga Valentáját, aki majd leporolja a kezét és csak annyit szól: Ecco la!

I. SÍRÁSÓ Tudja, signor Mikac, nem is érdemel mást. Nagypám mesélte... kölyökkorukban ismerték egymást... nehezen oldotta meg a bugyellárist, hogy az isten tartsa meg. Az apja meg az anyja itt fordult fel éhen, amíg ez Amerikában szórta a dollárt... csak egyedül az a sok sofőr... A szüleire rá se bagózott.

MIKAC Ki tudhatja! Hát-ha nem volt kinek küldeni!

I. SÍRÁSÓ Ugyan miket beszél, signor Mikac! Hogy nem volt kinek? Ha akarja, küldi, de hát ez soha semmi mást nem szeretett, csak a zöldhasúakat!

MIKAC És honnan tudod, hogy nem szereti, mondjuk, a hazáját... minket, akik itt élünk? Különben miért jött volna vissza annyi év múltán?

JURETA Megmondom, miért, signor Mikac. Maga nem idevalósi, hát nem kapisgálja. Aki a mi városunkból ment ki Amerikába, az öregkorára mind visszajön, egyes-egyedül azért, hogy nálunk csináltasson sírkövet magának. Szépen rávésztetik a nevüket, mindent, a születési évet, csak az elhalálozás évének hagynak ki helyet. Jó előre bebiztosítják maguknak az örök nyughelyet. És tudja, miért? Mert ott, Amerikában, ha meghalnak, nem temetik el őket emberhez illően, hanem elégetik... egy doboz por — az marad belőlük. Biztos, hogy ez a Gorskovics is csak emiatt jött haza.

MIKAC Na és! Legalább nem érheti szemrehányás, hogy nem haladó gondolkodású... halála után a szocializmusban óhajt pihenni.

Berobban Murina, ötvenéves, rendkívül mozgékony, temperamentumos

MURINA Megjött?

MIKAC Ki?

MURINA Micsoda bűz van itt! A fenébe is, mért nem szellőztettek néha? (Kicsapja az ablakot) Hol a virág? Meghagytam, hogy hozzanak két csokrot és tegyék vázába. Mért nem hajtották végre?

MIKAC Én nem tudok semmiről.

MURINA Persze, itt senki nem tud semmiről, senkire nem vonatkozik semmi. Minden az én nyakamon... Mindent csináljak magam... Mit keres itt ez a trió?

JURETA Igazgató úr, azért jöttünk, mert volna itt egy bizonyos dolog.

MURINA Állj, állj! Stop! Most nem érek rá. Egy másodperc időm nincs. Önmagammal se tudok konverzálni. Jöjjenek holnap!

JURETA De ez fontos...

MURINA E pillanatban csak az fontos, akit én várok. Olyan ember, aki, ha a mérleg egyik serpenyőjébe mi kerülne, az egész város mindenestül, akkor is a másik serpenyője billenne le, annyi dollárt tudna behajítani. John Gorskovics több mint háromezer nagy óceánjáró tulajdonosa. Tizenegyre beszéltünk meg randevút, minden pillanatban itt lehet. Világos?

JURETA Hát hogyne, igazgató úr, de a mi dolgunk se várhat. Tegnap meghalt valaki, a rokonai meg síremléket akarnak...

MURINA Ki? Kinek kell síremlék?

JURETA Sima Szkara, tudja, a révhajós... az, amelyik azt mondta, mikor Valentát sírba tettük... Ecco la!

MURINA És befizették a rokonai a síremléket?

JURETA Miből, igazgató úr, nincs azoknak ahhoz képességük. Hitelbe akarják.

MURINA Szó sem lehet róla. Hitelbe! Micsoda ötlet. Egyébként is, minek neki a sírkő? Mit csinált ez a Szkara az életben azon kívül, hogy azt mondta: Ecco la, hogy síremléket emelnék, több síremlék lenne a földön, mint ember. Nincs! Rövid úton el kell hantolni. Másodosztályú temetés, és végeztünk. Ecco la!

JURETA A másik meg, igazgató úr... tudja... a ten-

ger miatt feljött a talajvíz a temetőben, és az emberek térdig vízben dolgoznak...

I. SÍRÁSÓ Új síroknak már nincs hely, robbantanunk kell a sziklát.

MURINA Már intézkedtem. Utasításba adtam, hogy mindegyiküket szereljék fel légkalapáccsal meg csá-kánnyal...

JURETA Nem arról van szó, igazgató úr, hanem a pénzről. Hőbörög a jónép, azt mondják, nincsenek megfizetve ezért a munkáért. Érti, ugye, az árak naponta emelkednek...

MURINA Szóval fizetésemelést akarnak?

II. SÍRÁSÓ Hogy duplán számolják a túlórákat. Valamiből nekünk is kell élni.

MURINA Azt gondolják, ugye, annyi a pénzünk, mint a pelyva? Akkor emeljük a fizetést, amikor kedvünk szottyan? Már rég felemeltem volna a sajátom... ó-ho-ho! Magasabbra, mint a miniszteré.

JURETA De hát igazgató úr, minden más vállalatnál nagyobb a pénz, csak nálunk nem. A kiadások meg folyvást nőnek. Nem mehet már így tovább.

MURINA Más vállalatok termelőmunkát végeznek, emelik a termékeik árát. Mi nem. Hogy akarsz több pénzt bezsebelni egy halottól, árul el nekem! Vagy nem fogod eltemetni? De egyébként nincs most időm veletek koptatni a szám. Gyertek máskor, és majd meg-nézzük, mit lehet csinálni.

JURETA Nem úgy'a, igazgató úr, nem! Most vagyunk itt harmadszor, és mindig a nagy semmi. Többet nem kuncsorgunk az előszobában. Ennek a lánya most végzi a gimnáziumot, amannak három kisgyereke van otthon. Azonkívül én tagja vagyok az öngazgatásnak, mindenki folyton macerál. Úgyhogy innen nem mozdulok, amíg a végére nem járunk a dolognak, akkor sem, ha magát a római pápát várja.

MURINA Rendben van, ha így állunk, mindent elmagyarázok, mégpedig szigorúan tudományos... közgazdasági alapon. Még le is rajzolom. Hogy lássák, semmi porhintés. Nincs mese, ez tudomány... Zárásban professzorok tanítják az egyetemen. Tessék, jöjjenek közelebb! (Papírt, ceruzát vesz elő, a sírásók körülállják) Nevezzük egy vállalat évi termelési növekedését x faktornak... y faktornak pedig a veszteséget... a személyi bérek növekedési koefficiense legyen mondjuk zéta... akkor a Baumgarten-féle görbe alapján... ami így néz ki... (Rajzol) a zéta csak akkor növekedhet egyenletesen, ha az x faktor fölfelé halad, mégpedig arányosan az y faktor csökkenésével... Eddig stimmel? Nézzük tovább! Amennyiben a Baumgarten-görbe... és az a mi esetünkben (Ismét rajzol)... így néz ki... vagyis amennyiben az x és az y faktorok tökéletes egyensúlyban vannak, a zéta-nak lehetetlen nőnie, mert konstans tendenciát mutat. Világos?

JURETA (döbbenet bámul) Világos hát... Hogyne lenne világos. Más szóval, emelés nincs.

MURINA Bravó! Eltaláltad. Na, most, hogy már tudományosan is megvilágítottam a kérdést, menjetek isten hírével és hagyjatok nyugton. Nincs időm szórakozni. Legközelebb kaptok majd még tudományosabb magyarázatot. (Kituszkolja őket az ajtón, majd megáll a nyitott ablakszárny előtt, és nyakkendőjét igazgatva nézegeti magát) Mit szólna? Hogy áll, he?

MIKAC Szó se róla... fess! Mint egy bella signorina!

MURINA Nem arról van szó... hanem... elég reprezentatív? Fogadhatom így?

MIKAC Hát hogyne! Tán csak egy kicsit be kéne púderezned, kölnizned, meg kimázolnod magad... mert ugye, soha nem tudhatja az ember. Az a hír járja, hogy ez a Gorskovics nem szereti a nőket. Talán a fiúkra bukik. Ha meg akarod hódítani, nem árt erre is gondolnod.

MURINA Nem is volnál te, ha nem fröcsögnél. Csak azt próbáld felfogni, öregem, hogy az egészet nem a magam kedvéért csinálom, hanem ezúttal igenis az egész várost képviselem. Végeredményben még téged is.

MIKAC Hálásan köszönöm... Ami engem illet, ne fáraszd magad. Nincs szükségem rá, hogy holmi amerikai zsírgyárosoknál képviseljenek.

MURINA Várj egy kicsit, öreg! Tudod, hogy mekkora tőkével rendelkezik, ez az, ahogy te mondd, zsirgyáros? Akkorával, hogy a város összes házát arannyal boríthatná be, és meg se kottyanna neki.

MIKAC Válgék egészségére... Tölem lehet még egyszer annyija, aztán az egészet a négyzetre emelheti, engem akkor is csak annyit izgat, mint a kecskedrazsá a porban.

MURINA Nem helyes, hogy ilyen közönyös vagy. Mindnyáján nagy hasznót húzhatunk a dologból. Mit gondolsz, annyi év után mi hozta haza Gorskovicsot, he? A honvágy, öreg, a honvágy. A szülőföld utáni sóvárgás. És most rajtunk múlik, hogy ezt meglovagoljuk. Ha jó benyomást teszünk rá, ha a kezére játszunk, esetleg vizsontszolgáltatásokat tesz a városnak, építet valamit, mondjuk egy iskolát, kórházat, stadiont, szállodát, mit tudom én, hogy végre város legyünk, igazi város. És ez tükröződne egész társadalmunk... sőt, ha úgy tetszik, a szocializmusnak, mint rendszernek a fejlődésében is...

MIKAC Várj, várj, lassabban! Nekem ne rajzolj semmi-féle Baumgarten-görbét, annyira már ismerjük egymást! Kiszagoltad, hogy ez a Gorskovics azért jön ide, hogy síremléket rendeljen, és arra számítasz, hogy valami pottyán a te zsebedbe is. Ez az igazság, a többi csak kódosítás.

MURINA (sértődötten) Milyen joggal beszélsz velem így?

MIKAC Igazad van, nincs sok értelme, csak tudod, ha bizonyos dolgok az orrom előtt folynak... A nyomavadt Szkara rokonaitól megtagadod a síremléket, mert nem tudnak készpénzben fizetni, ennek az amerikai újjazdagnak viszont, akit az életben nem láttál, és aki talán annyit sem ér, mint Szkara kisujja, hajlandó vagy egy egész mauzóleumot állítani, csupán mert abban reménykedsz, hogy dollárt tejjel. A nyomorult sírásókat kidobod, Baumgarten-görbékkel szédítet az agyukat, pedig csak azt kérték, ami emberileg is, törvényesen is jár nekik... De hát mit is pazarlom a szót... Az ember, az hiányzik, Murina, az ember! Az itt a baj.

MURINA Na ja, nálad viszont nincs híja, és mire jutottál? Politikai biztos voltál a partizánok közt, a háború után referens a kultuszminisztériumban. A helyedben mindenki más legalább miniszter lenne... Te meg? A hullákat könyveled itt nálunk. Élni, azt nem tudsz, öreg, az a bökkenő!

MIKAC Mit csináljak... Van épp elég, aki tud, aki mi-att nem jutok szóhoz. Egyébként egy ilyen csinált ki annak idején. Negyvenkilencben följelentett, hogy még mindig Sztálin-kép lóg a szobám falán, pedig tudta jól, hogy nem Sztálin, hanem Petar Zrinjski... Most már nem bánom, hogy így történt. Sőt! Látom, hogy úgysem lett volna ott maradásom... soha nem tanultam volna meg, hogyan kell Baumgarten-görbét rajzolni, bár húsz teljes évig festő voltam... (Hirtelen elhallgat, a szívéhez kap, kinlódó arccal a székre rogy)

MURINA Mikac, mi bajod?

MIKAC Semmi... mindjárt elmúlik.

MURINA (kinyitja az ajtót, kiáltva) Gyorsan vizet! Megint Mikac szíve... (Mikához) Hol vannak a tablettáid? (Kirángatja Mikac asztalfiókját, előkap egy orvosságot, üveget. Az adminisztrátornő rohanva hozza a pohár vizet, Murina Mikac szájába adja az orvosságot, Mikac a vízzel lenyeli. Lassan magához tér)

MURINA Jobban kéne vigyáznod magadra, öreg. Ilyen szívvel egyáltalán nem lenne szabad dohányoznod, te meg elfüstölsz legalább két csomaggal naponta.

MIKAC Eh... mért nem találsz ki erre is valami görbét!

MURINA Mikac... Ne haragudj, szeretnék megkérni valamire. Minden percben beállíthat, nem valami szerencsés... Ha félrevonulnál, mondjuk a könyvelésbe, ledölnél a kanapéra... Nem árt, ha pihensz egy kicsit.

MIKAC Azt már nem! Sehova! Az ilyenek útjából, mint ez az amerikai faggyúgyáros, soha nem tértem ki. Ha nem tetszik, hogy itt vagyok, hurcolkodj át vele te a könyvelésbe!

Épp amikor Murina válaszolni akar, belép az adminisztrátornő

ADMINISZTRÁTORNŐ Gorskovics úr!

MURINA Fáradjon be! Fáradjon be!

Az Adminisztrátornő kifarol, s belép a Doktor. Most másképp van öltözve, mint az előjátékban: tipikusan amerikai: rikitó kockás ing van rajta, széles karimájú kalap, fehér cipő és nadrág, márkás fényképezőgép a vállán, a jobb szemén fekete kötés

DOKTOR Gud móning, dzsentilmen! Szpikelhetek miszter direktor Murinával?

MURINA (alázatosan meghajol) Én vagyok! Én vagyok! Parancsoljon... Foglaljon helyet! Megkínálhatom valamivel?

DOKTOR Ha van egy litl szkacs, pliz!

MURINA (italt tölt) Hogyan szánta rá magát ilyen hosszú útra... San Pedróból idáig... nem volt fárasztó?

DOKTOR Ó, veri macs! Egy hónappal ezelőtt indítottam az én prájvit pléjn Friszkóból New Yorkba, ott hajókáztunk egy nagy inglis sipra, Kvin Viktorija, az jött Roumba. Roumban vettem egy szkúner, azon három nap alatt itt voltunk Raguzában, pardon, Dubrovnikban. A tengerészeknek adtam fri tajm, hogy kipihen-jék magukat, ide aztán báj tekszi kár jöttem.

MURINA Bocsanat, nem mutattam be... Miszter Mikac, vállalatunk könyvelője.

Mikac, anélkül, hogy kezet adna, könnyedén meghajol, majd az asztalon levő papírokkal kezd foglalkozni, ügyet sem vet többé senkire

Szóval, Gorskovics úr... mióta is él Amerikában?

DOKTOR Ó, veri long tájm! Ötven év körül. Akkor mentem ki, mikor szevntin voltam... még az első háború előtt.

MURINA És hogy tetszik itt nálunk? Sok minden megváltozott azóta?

DOKTOR Ó, veri macs! Az a sok modern bilding, hou-telz! Az emberek sokkal jobban élnek, mint akkor. De úgy látom, sok mindennel baj van. Nincs rend... hogy ki parancsol és ki hajtja végre, nincs prájvit biznisz...

MURINA És mondja csak, miszter Gorskovics... ha nem tolakodó a kérdés... mi hozta haza annyi év után?

DOKTOR Ó, máj dir frend, nem tolakodó. Erről akar-tam magával szpikelni. Én, mint látja, öreg ember vagyok, nem filem magam jól, nem fogok soká élni. Azt akartam, hogy még egyszer lássam az öreg hazát, ahol születtem, ahol máj csajldhud töltöttem. Másod-szor, máj dir frend, azt akarom, hogy csontjaim itt nyugodjanak halálom után.

MURINA Á, értem, értem! Nem is kell többet monda-nia. Sok idegenbe szakadt hazánkfia van így ezzel. Több amerikas rendelt már nálunk síremléket, és mi mindig pontosan teljesítettük minden kívánságukat. Elé-gedett is volt mindahány! Biztos vagyok benne, hogy ön is az lesz. Csak azt méltóztasson megmondani, mi-lyen síremléket óhajt, nagyot, modernebbet, márvány-ból vagy kőből, szerényebbet...

DOKTOR Tudja, miszter direktor, itt egy veri delikit problem, veri kényes, bikóz én nem akarok valami új, modern túm állítani, ahogy ma mindenki. Jobb szeretem azt a szép régít, ahogy az én időmben volt. Ezért akarom megvenni azt a régi kriptát, ami olyan szép artisztik... a Della Scala femili kriptát.

MURINA (meglepetten) Mi? A Della Scala-kriptát? De hát... biztos nem tudja... ott nyugszanak a család földi maradványai... és igen népes család volt.

DOKTOR Jesz, áj nou! Megfizetem... eni prájsz, nem számít, mibe kerül. Sőt! Az én számlámra vigyék át a csontokat egy ader pléjsz, és csináljanak nekik egy szép modern túm.

MURINA Értem, miszter Gorskovics... csak... nem is tudom... azt hiszem, sok kellemetlenség származ-hat...

DOKTOR De vaj? Hallottam, hogy ezek közül a Della Scalák közül már senki nem él... sem a relativiz. Akkor ki fog ellene prouteszt?

MURINA Igen, tudom... csak hát... nem arról van szó, hanem... van itt egy sor más akadály...

DOKTOR Ó, máj frend, nincs olyan akadály a világon, amit manival ne lehetne lerombolni. Csak mondja meg, hol vannak, hányan vannak, és mennyit érnek. Mindent fizetek.

MURINA Tudja, miszter Gorskovics, egészen más természetű akadályokról van szó, mint amilyenekre ön gondol. Ez nem Amerika. Nekem nincs hatalmamban kiüríteni egy múlt századi nemesszalád kriptáját, még kevésbé eladni. Ez az állam joga... a városi tanácsé. Meg aztán politikai kérdés is. Tudja, nem szeretném, ha félreértene, de maga mégiscsak egy kapitalista ország állampolgára.

DOKTOR Never majnd! Fizetek én az államnak is, amennyit csak kérnek. A másik pedig, miszter Murina, hallottam, hogy maga egy politikai men, és hogy itt a városban nagy influensze van. Ha maga szamting a kezemre játszik, olyan gazdagon megjutalmazom a munkáját, hogy arról nem is álmodik, bikóz nekem ez nagyon fontos, fontosabb, mint az egész bizniszem.

Murina szeme kapcsin felcsillan

MURINA (kis szünet után) Jó, miszter Gorskovics. Meg fogok tenni minden tőlem telhetőt. Beszélni fogok a városi tanács tagjaival, a helyi fejeseikkel. Minden befolyásom latba vetem.

DOKTOR Tudja, mit, máj frend! Az lenne a legjobb, ha elhozná hozzám azokat a dzsentimeneket, hogy én szpikéljek velük. És ha megkötjük a bizniszt, higgye el, miszter Murina, nem fogok spórolni — nemcsak magán és a dzsentimeneken, az egész városban sem, ami gyermekkoromtól úgy a szívemhez nőtt.

MIKAC (a beszélgetés utóbbi részére odafigyelt) Bocsáson meg, miszter Gorskovics, ha megkérdem: miért pont a Della Scala-kripta kell magának?

DOKTOR Ó, máj frend, annak sok rizenze van. Először is, kiskoromban mindig bámultam azt a kriptát, csodáltam azt a litl éjndzselsz és a többi szkalpcsorz. Úgy maradt a memorimban, mint valami nagyon-nagyon gyönyörű. Most, hogy megöregedtem és arra a helyre gondolok, ahol halálom után pihenek, mindig azt a képet látom magam előtt.

MIKAC Akkor mért nem emeltet magának egy olyan sirböltöt, ami pontos mása lenne ennek? Nem okozna különösebb gondot... Minek zavarja azok nyugalma, akik már majd száz éve ott nyugszanak?

DOKTOR Na... most egy prájvit problemomra tapintott. Öszinte leszek. Máj fáder nagyon szegény ember volt és az egyik Della Scalánál szolgált... Árcsibaldnál, azt hiszem, így hívták. Máj fáder és máj máder meghalt úgy, hogy én nem segíthettem őket. Nem tudtam, milyen nyomorban élnek. Tudják... Emerika, tempou, biznisz, nou tajm. Most akarom egy picit jóvátenni a bűnöm, és haláluk után megadni nekik azt, amit életükben nem adtam. Át akarom vinni a csontjaikat oda, hogy ott nyugodjanak, ahol azok az urak, akiknél szolgáltak.

MIKAC Ez a legperverzebb ötlet, amit valaha is hallottam... majdhogynem az örültséggel határos!

MURINA Mikac, nagyon kérek, türtőztess magad! Gorskovics úr vendég...

A másik szobából dulakodás zaja hallatszik, mintha valaki erőszakkal akarna betörni, majd beesik Tica, az a rongyos alak, akit az előjáték végén láttunk

MURINA Szűzanyám, Tica! Már csak te hiányoztál! Nem megparancsoltam, hogy ma ne sündörögj ide!?

TICA Bocsánat, signor direttúr, én nem, csak tudja, meghalt Szkara, azt ki kell ragasztani a gyászjelentéseket. Azt mondták, magánál vannak.

MURINA (előszed a fiókból egy halom gyászjelentést és Tica kezébe nyomja) Fogjad és vigyen az ördög a

Szkaráddal együtt, meg avval is, aki ideküldött! Hagyj békén most bennünket!

TICA (dermedten áll és bámulja a Doktort)

MURINA Na mi van, mire vársz?

TICA Mondanék még valamit, signor direttúr, csak nem tudom, hogy itt...

MURINA Találjam ki a gondolataidat! Piára akarsz kérni, igaz? Nesze! (Pénzt ad neki) Eszedbe ne jusszon többet benyakalni így éhgyomorral. És most isten hírével!

TICA (elteszi a pénzt) Köszönöm! Köszönöm szépen, signor direttúr. Csak tudja, nem... mást akartam én...

MURINA Mást? Nehogy megint azzal nyúzz, hogy itt akarsz éjszakázni az épületben! Arra kapásból azt mondom: nem! Isten áldjon!

TICA Ó, signor direttúr! Könyörgök... mint az oltárszentséghez. Nem bírom tovább. Már egy hónapja, hogy a temetőben alszom, a Della Scala-kripta tetején, a múlt éjjel aztán oldalba teremtett valami, ráült a mellemre... Legyen már irgalom magában, signor direttúr! Ha nem engedi, hogy itt háljak, adjon legalább egy koporsót, abban is meghúzom én magam... mégse a csupasz földön...

MURINA Meg vagy te bolondulva! Koporsóban aludni! Szépen néznénk ki! Meglát reggel valaki, ahogy kikászálódasz belőle, azon nyomban szívészélhűdést kap!... (Tuszkolja kifelé Ticát) Na, szedd a sátorfádat, és ne merd a halottainkat háborgatni. Már torkig vagyok az állandó elhalálozásaiddal meg feltámadásaiddal. Vagy halj meg egyszer igazából, vagy hagyd abba.

DOKTOR Uan moment, miszter direktor! Ha megengedi, majd én megoldom a problem... (Ticához) Mondd, máj frend, mi a te bizniszed... úgy értem, a foglalkozol?

TICA Á, mon signore, ami adódik... csomagot hordok, fát vágok, kiragasztom a gyászjelentéseket... így-úgy eléldégélünk.

DOKTOR És jól megy a sorod?

TICA Megy, megyeget, aztán megáll. Egyszer annyi a munka, hogy nem győzöm, másszor meg nem hív senki, senkinek nem kellek, olyankor aztán küldik az embert a nyavalyába!

DOKTOR Tudod, mit, frend! Ugorj be hozzám a hotelbe, adok én neked munkát. Arra is lesz gondom, hogy legyen hol szlipingelned... aludni...

TICA Hú, signor, isten fizesse meg a jóságát!

DOKTOR Dzsentimenek, nem akarom önöket tovább dísztarbálni. Szou long, minden jót! (Kezet fog Murinával, Mikac azonban nem fogadja el a feléje nyújtott kezet, hanem csak meghajol és elfordul) Miszter direktor, várom a Houtel Imperijal, apártmen nambr fri.

MURINA (miközben kikiséri) Tudja, Gorskovics úr, van itt valami, amiről majdnem megfeledkeztünk. Az a kis kápolna, ami a kripta fölött áll, az egyházé, és semmi közünk hozzá, se nekünk, se a városnak... Tudja, hogy van mifelénk... mi és az egyház...

DOKTOR Nou problem, máj frend! Küldje el hozzám a papot is, aki a misét tartja. Bájj, bájj!

MURINA (meghajol) Viszontlátásra, Gorskovics úr! Viszontlátásra!

Szünet

MIKAC Mondjad, komolyan az a szándékod, hogy átadod a kriptát ennek a hülyének?

MURINA Miért ne? Persze csak akkor... ha minden úgy alakul, ahogy számítom.

MIKAC De hát ez a legközönségesebb vandalizmus... Egy műemléket egy amerikai sznob kezére játszani, aki a pithecanthropus szellemi szintjén áll, hogy a maga gusztusa szerint elrontítsa...

MURINA Műemlék! Már több művészettörténész látta föntről, Zágrábból, és mind azt mondta, hogy közönséges giccs.

MIKAC Giccs, nem giccs, akkor is a barbarizmus csimborasszója. Végül is a síremlék és a Della Scala család a város történelmének a része, és se erkölcsi, se törvényes jogod nincs ahhoz, amit művelsz.

MURINA De hát mi bajod, ember, térj már magadhoz! Nézzed a dolgot egy kicsit más szempontból... hogy mit nyer rajta a város, és mit veszít. Veszít egy kriptát, ami senkit nem érdekel. A Della Scalák közül senki nem él. De hát mit is mondok! Egy lyukas petákot se veszít! Hisz a kriptának nem esik bántódása. Csak a név fog megváltozni rajta és kész... másfelől viszont hallottad, mi mindenre el van szánva az amerikai?

MIKAC Mindegy... Én mondom neked, hogy nem csinál semmit!

MURINA Nézzünk oda, a nemjóját! És ki fog megakadályozni?

MIKAC Én... Ha kell, fölmegegyek Zágrábba, hogy megakadályozzam ezt a vandalizmust. Ha másként nem megy, cikket írok a „Szabad Dalmáciába” vagy a „Hírlapba”, hadd menjen híre a dolognak.

MURINA Jó! Csak azt mondd meg nekem, mit izgatód magad annyira emiatt a kriptta miatt? Mi közöd hozzá?

MIKAC Mikor valaki kulturális értékeket semmisít meg, ahhoz közöm van!

MURINA Nem, nem! Máshonnan fúj a szél! Megmondjam, mi piszkált föl téged? Attól félsz, hogy a beigért dollárokból neked semmi nem esik le... Csak azt nem értem, miért nem rukkolsz ki a farbával! Diplomáciai úton rendezhetjük az ügyet!

A mélyen megsértett Mikac megvetően néz Murinára, aztán kiköp felé, majd hátat fordít neki. Csönd

(Ticára esik a tekintete, dühösen) Hát te, mi dolgozol itt még mindig? Mért nem tűnsz már el?

TICA Akartam valamit mondani, signor direttur, csak hát... nem vagyok biztos...

MURINA Na mondjad gyorsan, aztán tűnés!

TICA Mintha ezt az uraságot már láttam volna valahol...

MURINA Láttad... tudod, hol... álmodban. Hogy láttad volna, mikor ötven éve Amerikában él. Na, tűnj el szépen, hagyj már békén bennünket!

TICA *(távozóban)* Az biza lehet! Biztos álmodtam.

Második kép

A-kategóriájú hotel lakosztálya. Modern berendezés: széles ágy, asztal, fotelek, szekrények, a falon hatalmas tükrök. A háttérben erkélyajtó. A színen a Doktor háziköntösben, nincs kötés a szemén. A tükör előtt öltözködik. Kopogatás, majd belép Tica. Öltözeke gyökeresen átalakult: aranygombos egyenruhaféle van rajta, amiben igen esetenül mozog — egyrészt mert nem szokta meg, hogy ilyen ruhában járjon, és a gombokat rosszul gombolta be, másrészt mert a ruha nagy rá. Amint a Doktor megpillantja Ticát, fölraja a szemére a kötést

DOKTOR Na, máj frend, hogy tetszik nálam a szolgálat?

TICA Hű, signor, nagyon! Csak... azt hittem, valamit dolgozni is kell. Aztán csak állok egész nap az ajtó előtt, én jelentem, ki jött uraságodhoz.

DOKTOR Ez egy dzsenitor dolga... És van hol aludnod?

TICA Van, van... a pincében, az ócska matracokon.

DOKTOR Na és? Csak jobb ott, mint a Della Scala-kriptá tövében?

TICA Sokkal jobb! Soha az életben nem aludtam ilyen jól. Nem kell nekem isten tudja mi. A fő, hogy ne a pusztá földön háljak.

DOKTOR Meg ott félni sincs mitől.

TICA Á, nem félttem én soha. Csak hát... a kő kemény.

DOKTOR Soha nem féltél? Pedig azt mondják, ott vámpírok riogatják az embert.

TICA Érdekel az engem, signor! Tőlem mit tudnak elvenni? A pusztá életemet, az meg úgyse ér egy fabatkát se.

DOKTOR És láttál ott valakit, mi?

TICA Egyetlenegyszer. Mintha ketten lettek volna. Az egyik olyan hosszú, sovány, nagy orrú, a másik pe-

dig... *(Fürkészve nézi a Doktort, majd ököllel a homlokára csap)* A kur... most látom...

DOKTOR *(elkapja a grabancát, megrázza)* Jól figyelj rám... Amíg nálam szolgálasz, nem látsz, nem hallasz, nem tudsz semmit, érted?

TICA *(ijedtében reszket)* Ahogy az uraság akarja, tisztelettel.

DOKTOR Ha ehhez tartod magad, a hajad szála sem görbül. De ha összeviszsa locsogsz, szörnyűbb dolgok fognak történni veled, mint ha túlvilági vámpírokkal akadtál volna össze.

TICA Ügyelni fogok, signor, akár a tízparancsolatra.

DOKTOR *(elengedi)* Úgy... És most mondjad, jött láto-

gatóm?

TICA Ajaj, mind eljött... a városi hatóságok. És Murina direktúr is velük van.

DOKTOR Menj, engedd be őket!

Tica ki, majd belép Murina, Bajdo, Lukesa és Kozlina

Velkam, dzsentlmen! Kam in! Kam in!

MURINA Miszter Gorskovics, megengedi, hogy bemutassam... miszter Bajdo elvtárs... a tanácselnök... Olyasmi, mint maguknál Amerikában a polgármester.

DOKTOR Ó, miszter mer! Örülök! Nagyon örülök! *(Kézét fognak)*

MURINA Lukesa elvtárs, a Szocialista Szövetség aktívájának elnöke, azonkívül a karnagyunk.

DOKTOR Najsz! Vagyis a maga emberei játszanak a fjuneralon. Szívesen meghallgatnám.

LUKESA Ma is hallhatja, van ma is egy temetés.

MURINA Kozlina elvtárs, a „Luna” szállodakomplexum vezérigazgatója.

DOKTOR Nagyon örülök, dzsentlmen, hogy megismerhettem önök. Foglaljanak helyet. *(Mindegyik leül)* Szóval, mire konkludáltunk, máj frend?

MURINA Minden rendben lesz, Gorskovics úr... Jobban haladnak a dolgok, mint reméltük.

BAJDO Mi az, hogy rendben lesz? A fejedre estél, Murina? Mi nem határozhatunk csak úgy, a magunk szakállára. Signor Gorskovicsnak először el kell mennie Splitbe, a tanácsba, ott összeköttetésbe lép valakivel: mert az ügy nem százszázalékosan törvényes, és az összeköttetései révén hoz nekünk egy írásos engedélyt...

MURINA *(meglepődve)* Na, de Bajdo elvtárs... hogy-hogy... a múltkor azt mondtuk...

BAJDO Mondtuk, mondtuk, a rossebet mondtuk... Nem olyan egyszerű az, mint ahogy te gondold. Főleg most nem, amikor itt nálad a vállalatnál mindenféle zűrök vannak.

DOKTOR Ó, máj god! Ennyi problemz egy ilyen kis ügy körül! Mi történt már megint?

MURINA Áh, semmi komoly. Mikac, a könyvelő... tudja... az irodámban találkoztak... ő kavarta meg... fellázította a sírásokat, akik most sztrájkkal fenyegetnek... meg hogy mennek a pártbizottságra... de tudunk a dologról, rendbe rakjuk. Leszereljük őket könnyedén.

BAJDO Nem lesz az olyan könnyű. Ha a temetkezési vállalat öngazgatása ellene szavaz, nem tehetünk semmit. Nagyon jól tudod, mit jelent az önkormányzat.

MURINA De megállapodtunk, hogy Kozlina elvtárs megpróbálja pártvonalon meggyőzni őket...

KOZLINA Engem ne keverj bele! Nincs kedvem magyarázkodni a városi pártbizottságon. Tudod, mi mindent vágunk a fejemhez: az öngazgatási elvek megsértése, kulturális értékeink herdálása, hajbókolás a külföldi tőke képviselője előtt. Nem, nem, szó sincs róla... magamra húzni a vizeslepedőt...

MURINA Várj, Kozlina elvtárs! Hát nem megállapodtunk, hogy beszélsz a pártbizottsági elvtársakkal... Megmagyarázod nekik, milyen haszna származhat a dologból az egész városnak... az egész kollektívának...

KOZLINA Ugyan, Murina, fáj, mennyire nem értesz semmit! Hol állapodtunk mi meg? A te képzeletedben legfeljebb. Ki hinne ott nekem? A sírások dolgozó emberek, rájuk hallgatnának, én meg olyan színben

tünnék fel, mint aki zavaros ügyleteket bonyolítgat a munkásosztály háta mögött.
DOKTOR Szóval, dzsentimen, az egészről nating?
BAJDO Maga is láthatja, signor Gorskovics, mi az ábra. Nagyon nehéz, és ami a fő, túl nagy áldozattal jár.
LUKESA Sajnáljuk, tényleg komolyan sajnáljuk, de hát mit tehetünk...

Szünet A Doktor le s föl járkálva gondolkodik. Belép Tica

TICA Signor... Három öreg keresi.
DOKTOR Micsoda három öreg?
TICA Idevalósiak. Azt mondják, legénykori barátai. Látni akarják.

A Doktor egy pillanatra alig észrevehetően kellemetlenül érinti a hirt, és hátat fordít, hogy leplezze magát. A többiek közben suttogva tanakodnak

MURINA Mi van veletek, emberek... Nem így szólt az alku.
BAJDO Marha... Ki kell előbb puhatolni, hogy muzsikál... Csak nem fogunk akármire ráállni!
KOZLINA (megkopogtatja öklével Murina fejét) Világéletemben fafej voltál!
TICA Signor... akkor hát mit mondjak nekik?
DOKTOR (mintha valami eszébe jutott volna) Ereszd be őket... (Tica kimegy) Egy pillanat türelmet, dzsentimen, amíg ezeket az embereket ekspediálok. Szeretnék velük egy kicsit szpikelni.

Belép három nehezen mozgó, hajlott hátú öregember. A tengerparti kisvárosokban szokásos ruha van rajtuk

I. ÖREGEMBER Te vagy az, Vanko lelkem? Hány éve, hogy nem láttalak... Pedig mennyit gondoltam rád... Hogy mikor mentünk át sutyókorunkban! Gyeride, hadd csókoljalak meg!

Megcsókolja

II. ÖREGEMBER De hogy megváltoztál, arany Vankóm! Alig ismerni rád. Ha az utcán találkozunk, soha nem mondom meg, hogy te vagy az.

III. ÖREGEMBER Mintha meg is nőtél volna. Azelőtt picurkább voltál.

DOKTOR (mindgyikkel összezúkolózik) Nagy örömet csináltatok nekem, hogy eljöttetek, máj frendszt, és én itt a szívemben olyan hepinek érzem magam, hogy látalak tiktet, és mintha visszatérnék ifjú napjaimba. De bocsássatok meg... sok-sok év telt el, és mind megváltoztunk. Már senki félsze nem olyan, mint volt régen. Ezért ne is haragudjatok, ha nem ismerlek meg. Megmondanátok a neveket?

I. ÖREGEMBER Én vagyok a Marko Milisin... akivel pecázni jártál... majdnem a vízbe fúltunk, amikor egyszer Migavicánál elkapott bennünket az itéletidő.
DOKTOR Aha... téged szólítottalak Lojtrónak?

I. ÖREGEMBER Nézzék, a lelkem, még emlékszik rám! Úgy bizony, a Lojtro! Be örülök, hogy nem felejtettél el annyi év után! (Még egyszer megcsókolja)
DOKTOR És te ki vagy?

II. ÖREGEMBER Hát Ivo Baric! Együtt jártunk iskolába meg metázni... labdázni.

DOKTOR Várj, várj, hadd emlékezzem vissza... (Elfordul, kivesz a zsebéből egy noteszt, gyorsan belelapoz) Nem a te apád volt Kole, a vécépucoló... és őtána hívtak téged is Ganajtúrónak, Szkarabeusnak?

II. ÖREGEMBER Az, Vanko aranyom, Szkarabeus, az! Micsoda feje van!

DOKTOR (a III. öreghez) És te ki vagy?

III. ÖREGEMBER Én Vice Markov. Miattad csuktak karcerba.

DOKTOR Azért, mert...

III. ÖREGEMBER Bizony, mert akaratlanul kárt tettem a szemedben egy durrantyúval.

DOKTOR (lopva újra a noteszébe néz) A Keresztes-fokon volt a házatok?

III. ÖREGEMBER Ott, ott! Jaj, emberek, hogy tud mindenre így emlékezni!

DOKTOR Na és hogy éltek, máj frendszt?

II. ÖREGEMBER Nem jól, Vankóm! Én, akárcsak apám, egész életemben a pócegödröket pucoltam, és most nyugdíjba küldtek.

DOKTOR Ne csinálj gondot ebből, kedves Szkarabeus! Nem hagyom bajban régi barátot. Adok ötvenezer dollárt, hogy életed végéig ember módra élhess, és arra hagyatkozz, akire akarsz.

A három funkcionárius sokatmondóan egymásra néz, majd újra susterogni kezdenek

I. ÖREGEMBER Ugyan, Vankóm, segíts már rajtam is! Három unokám van munka nélkül, a ház már majd a fejünkre rogyik.

DOKTOR Azon is segítünk, Lojtro. Kapsz ötvenezeret, hogy új házat építs, és még ötvenezeret, hogy az unokáid talpra álljanak.

III. ÖREGEMBER Jaj, Vankóm, a feleségem a múlt nyáron meghött, és most be akarnak dugni a menhelyre.

DOKTOR Senki nem dug sehová. Adok neked is ötvenezeret, akkor majd találsz valakit, aki gondoskodik rólad... De most, máj frendszt, egy kicsit hagyjatok magamra, hogy szpikeljek ezekkel a dzsentlmekekkel, bikóz fontos dolgom van velük. Gyertek el holnap, és akkor megadjátok az edressztek, én meg telegrammal rögtön utasítom a bankárom Losz Ejndzselszben, hogy fizessen. Szó long!

Az öregek kimennek

Szóval, dzsentimen, hol is tartottunk... Ott, hogy nem kívánnak segíteni!

BAJDO Azt nem mondtuk, signor Gorskovics, ugyan! Mi csak arra akartunk rámutatni, mennyi itt az akadály... De ami minket illet, hajlandók vagyunk mindenre.

LUKESA Most jutott eszembe, hogy van Splitben néhány barátom, akik viszont a tanácselnökökkel vannak jóban. Rajtuk keresztül elérhetem, hogy megadják azt az írásos engedélyt.

DOKTOR Rieli? És ha a Komiti of Parti nem adja meg a pörmisn?

KOZLINA Azt bizza rám. Tudja, végiggondoltam a dolgot, és az jutott az eszembe, hogy valami súlyos ideológiai alátámasztást kell találni. Ezek a Della Scalák egy népellenes rendszer képviselői voltak, kifosztották a dolgozó embereket, a szegényeket, ráadásul külföldi paraziták. Hát akkor nem a szocializmus szellemében járunk el, ha a kriptát a mi emberünknek adjuk, aki a széles néprétegekből származik?

LUKESA Ugy biz a! Így fogom elmagyarázni én is a Szocialista Szövetségben, ha a szükség úgy hozza. De többet mondok. Ha a földi maradványait hazaszállítják, Gorskovics úr, a zenekarom fogadja majd ünnepelesen, végig az egész úton játszani fognak.

DOKTOR Veri gled vagyok, hogy ezt hallom, máj frendszt... És akik itt a firmánál lázadoznak?

BAJDO Hát bizony, az már keményebb dió! Ha megmakacsolják magukat, nem tehetünk semmit. Tudja, nálunk már csak így van! Mindent alul döntenek el!

KOZLINA Semmi vész! Bíz csak rám őket! Ha egy kicsit megpiszkálom őket politikai vonalon, elmegy a kedvük az ugrálástól.

DOKTOR Ó, máj frendszt, legyenek sűr, kapnak fejénként olyan prezent, hogy életük végéig nem lesz gondjuk.

Bejön Tica

TICA Signor... Keresi egy ember.

DOKTOR Miféle ember?

TICA A nevét nem tudom... Az a széllébélt művész úr...

LUKESA Lasica?

TICA Az, az.

LUKESA Ne fogadja, signor Gorskovics. A szemét kihazudja, csak hogy megkopassza magát. Azonkívül a háború alatt csetnik volt, csendő, ellenség, itt nálunk is csak a zavarosban halászik. A mázolmányait próbálja rászózni a turistákra, mint műkincseket.

DOKTOR Ó, máj dir, én amerikai vagyok, és nem akarok beavatkozni a maguk politikai konfliktus. Nekem minden emberünk egyformán kedves. Biszájdsz, előbb meg kell nézni, mit akar... (Ticához) Mond, hogy jöjjön be!

Tica kimegy, majd belép Lasica. Magas, bozontos szakállú, hosszú hajú férfi, hóna alatt összetekert kartontekercsek

LASICA (teátrális gesztussal) Szép jó napot kívánok!

DOKTOR Gud móning, ször! Mit kíván?

LASICA (végig ugyanúgy) Uram! Engedje meg, hogy bemutatkozzam! Jovan Lasica, művész, portré- és tájképfestő, marinista, akvarellista, expresszionista és konstruktivista. Dolgozom gipszben, bronzban, kőben, fában, olajban, szénben, igény szerint bármely más technikában. Csinálok tájképet, tengeri csendéletet, közepkori ikonutánezatot, városképet, mellképet, arcképet, emlékművet, bélyeget, emblémát, szuvenirt és így tovább, és így tovább.

DOKTOR Veri vell! Térjen a tárgyra!

LASICA Mielőtt azt tenném, engedje meg, tisztelt uram, hogy prezentáljam néhány munkámat! (Kibontja a kartonlapokat, melyeken értelmetlen szín- és vonalegyveleg látszik) Az Imperial Hotel olajban... A Keresztes-foki világítótorony ködben... Városunk éjszakai panorámája...

DOKTOR Mindez veri najs, de mit akar?

LASICA Mondom máris! Hallottam, tisztelt uram, hogy ön forró hazaszeretettől áthatva úgy határozott, hogy itt, ahonnan gyökerei erednek, ahol, hogy úgy mondjam, az ön forrásvidéke található, kriptát állított magának, hogy halála után teste összeolvadhasson az édes anyafölddel. Erre nemesz érzés láttán rögtön arra gondoltam, hogy a kriptáról nem hiányozhat egy méltó szobrászművészeti remek, és e felismerés hatása alatt a művészi ihlet villámfényében egyetlen éjszaka alatt felfuázoltam azt a síremléket, melynek az ön kriptáját díszítenie kell. Engedje meg, hogy bemutassam! (Kiterít egy rajzlapot, amin absztrakt szoborvázlat látható)

DOKTOR Na de... Ez én lennék?

LASICA Nem, uram. Nem önnek kell itt megjelennie. Én nem vagyok realista, uram, én nem másolom az életet. Mély szimbolika! — azt kell ebben látni! A kompozíciónak ez a része, mely mintha szilárd talapzatba lenne ágyazva, az ön mindennapi életének a szimbóluma az amerikai üzleti világban. Ez a felfelé törő vonal pedig, mely nagy ívben kvázi a végtelenbe vész, a szülőföld utáni olthatatlan sóvárgásának a jelképe, mely olyan akadályon is át tudott gázolni, mint az Atlanti-óceán.

DOKTOR Veri gud! Veri gud... De én azt szeretném, ha fölismerhető lenne... hogy lássák, hogy én vagyok. Ha csinálna egy olyan monjument, nagyon megjutalmaznám.

LASICA Hm! Az bizony komoly erőfeszítést igényelne, mert az effajta stílus nem egyezik a művészi aspirációimmal. De az ön iránti szeretet rá tud bírni, hogy akár önmagamon is erőszakot tegyek. Megcsinálom... Csak... akkor szükségem lenne az ön fényképére... Vagy nem! Nem kell... Engedje meg, hogy megörökítsen magamban a vonásait! (Hátrább lép, merően nézi a Doktort, majd lehunyja a szemét)

LUKESA Mit tolakszol ide, Lasica, ahol semmi keresnivalód! Vagy azt hiszed, a mázsolmányaiddal elkábíthatod signor Gorskovicsot? Nem valami sváb szatóccsal van dolgod!... Ó ért az ilyesmihez.

LASICA (rá sem pillant, csak kinyújtja feléje a kezét) Hangot hallok, de embert nem látok! Ki szolt? Ki nevezte a műveimet mázsolmánynak? Csak nem az az alak, aki nagy politikusként tartja magát, holott összesen három elemije van!

LUKESA Majd te fogsz nekem dirigálni! Élvezed ennek a társadalomnak minden vívmányát, nem dolgozol, árulod a bővlijaidat, élsz, mint hal a vízben, de a háború alatt csendő voltál, a megszállók kiszolgálója.

LASICA (változatlan pózban) Csak nem az az alak csahol, amelyik a keresztény legényegyletben kezdte, az-

tán usztasa lett, hogy végül a szocializmus bekövetkeztével tetőtől talpig átmázolja magát vörösré?

LUKESA Na, akkor figyelj ide, te trágya, te! Jegyezd meg egyszer és mindenkorra, hogy nem voltam usztasa, hanem honvéd, az sem a magam jószántából, hanem mert muszáj volt.

LASICA Te viszont azt jegyezd meg, hogy én sem magamtól voltam csendő, hanem mert erőszakkal bevonultattak tizenhat éves tudatlan fejjel.

LUKESA Azt hiszem, itt köztudott, ki vagyok én és ki vagy te, tehát erről nem fogok veled disputálni. Szíveskedj eltűnni, mégpedig minél gyorsabban.

LASICA Nincs jogod kiutasítani!

LUKESA Mars ki, ha mondom, mielőtt még fölmege a pumpa!

Majdnem öltre mennek, de a Doktor szétválasztja őket

DOKTOR Izi, dzsentimen, izi! Mind a ketten a vendégeim, nem fogom engedni, hogy előttem fájtoljanak!

Belép Tica

TICA Signor... Megjött az a pap, akit várt.

DOKTOR Ó, végre! Fáradjon be!

KOZLINA Egy pillanat, signor Gorskovics... Előbb mi távoznánk.

DOKTOR Maradjanak, máj frends! Vele is meg kell állapodnunk.

KOZLINA Bocsánat, de arról szó sem lehet. Tudja, milyen viszonyban állunk... Mi és az egyház. Nemhogy megállapodni, de még találkozni sem óhajtunk vele.

DOKTOR Ó, máj god, de hát anélkül hogy nézünk ki? Tudják, hogy a kriptán ott áll a kápolna, és hogy a kriptá kápolna nélkül nem ér semmit. Tőle is kell kapnom pörmisn, endzsedély. (Ticához) Hívd csak be!

Tica kimegy, majd bejön Don Felicio. Idősebb férfiú, papi ruhában; viselkedése méltóságteljes, bár kissé karikatúraszerű

DON FELICIO Jó napot! Örülök, hogy mindnyájan így együtt vannak, legalább mindegyikükkel válthatok pár szót. Magával kezdem, uram. Hírét vettem, milyen szándékai vannak! Bemocsolni egy sírt, megbolygatni a megboldogultak békéjét, csupán azért, hogy itt biztosítson magának halála után nyughelyet. Ezt az önzést, ezt az egoizmust, mely a túlvilági életet se tiszteli, csak a Sátán ültethette a lelkébe. Ha azt remélte, hogy jóvá fogom hagyni ezt a szentséggyalázást, és emiatt hívott ide, akkor súlyosan téved.

DOKTOR De fáder, a megboldogultaknak építék egy új, szép túm!

DON FELICIO (meg sem hallja) És önök, uraim, akik bűnrészesek, csak arról feledkeztek meg, hogy a kriptán van egy kápolna: Isten háza! Mióta jogosultak önök áruba bocsátani egy felszentelt helyet, ami fölött kizárólag az egyház rendelkezik? Hát nem volt elég, hogy minden lehető módon üldöztek bennünket, hogy akadályokat gördítettek a munkánk útjába, hogy ellenünk usztították a világot, most a maradékra is rá akarják tenni a kezüket: oltárainkra, szentképeinkre?

KOZLINA Lassan a testtel, pap! Ami azt illeti, előbb seperjen a saját portája előtt. Többször figyelmeztettem: csak a hit kérdéseivel foglalkozzon, ne avatkozzon a politikába, maga viszont nem szalaszt el egyetlen alkalmat sem, hogy a prédikációiban a rendszer ellen ágáljon.

DON FELICIO Szemenszedett hazugság! A prédikációim kizárólag Istenről és az ő szent Evangéliumáról szólnak, és nyoma sincs bennük semmiféle politikai propagandának. Egyébként ezt magának kéne a legjobban tudnia, Kozlina, hallotta eleget a prédikációimat, amikor serdületlen ifjúként mellettem ministrált.

KOZLINA Hagyja csak, hogy én mit csináltam! Elég végignézni azokon, akik most csoportosulnak maga körül.

DOKTOR Dzsentimen, pliz! Azért vagyunk itt, hogy megértsük egymást, nem pedig azért, hogy ilyen góromban diszpjutáljunk!

DON FELICIO Nem, uram, itt szó sem lehet semmiféle egyetértésről. A szent dolgokkal nem lehet üzle-

teini. A szimónia főbenjáró bűn. Dante ezért még Miklós pápát is a pokolba lökte.

DOKTOR De fáder, nem hallgatott végig. En hálás leszek az egyháznak. Építenék egy nagy, új plébániát, kitataroznám az omladozó harangtornyot, megnagyobbitanám a sekrestyét... Nagyon sokra hajlandó vagyok.

DON FELICIO (döbbenet) Komolyan gondolja?

DOKTOR A legkomolyabban, fáder. En riszpektálok szent helyeket, és hajlandó vagyok mindent felajánlani Isten dicsőségére.

DON FELICIO Hm! Biztos lehet abban, uram, hogy Isten többszörösen visszafizeti magának... Csak... a halottaknak ez a megbolygatása nem tetszik nekem sehogys. Szentségtörés szaga van a dolognak.

DOKTOR A nyugalmukat nem háborgatjuk. Csupán átrakják őket egy másik helyre, ott élvezhetik az örök nyugalmat, mint eddig.

DON FELICIO Így persze... egészen más. Ebben az esetben még egyszer alaposan végiggondolom. Látnom kell, hogy vajon az, amit hajlandó Isten dicsőségére tenni, mennyit nyom a latban az elkövetendő bűnhöz képest.

DOKTOR Ha nem nyomna eleget, fáder, ráteszek még... mondjuk százezer dollárt, hogy jót tehessen általa.

DON FELICIO (a jelenlevőkre pillant) „Amikor adományt adsz, ne kiűrtöltesd magad előtt, ahogyan a kép-mutatók teszik a zsinagógában és az utcákon, hogy dicsérjék őket az emberek, hanem amikor adományt adsz, ne tudja a bal kezéd, mit tesz a jobb, hogy adakozásod titokban történjék.” Ezek a megváltó Jézus szavai, uraim.

DOKTOR Értem, fáder... Amit az imént mondtam, csak a kezdet. Ami titok marad, attól lesz csak igazán hepi.

DON FELICIO És a kápolna? Remélem, nem feledkezik meg arról, hogy az oltáriszentség lakhelye!

DOKTOR Szó sincs róla! A kápolna továbbra is az önöké. Csak ha én már nem leszek, mondjanak minden évben misét a lelkem nyugalmaért: előre fizetem.

DON FELICIO Látnom, uram, hogy az imént rosszul ítélt meg. Maga derék, istenfélő ember, az egyház hű fia. Ezért imádkozni fogok Istenhez, hogy lágyítsa meg a püspök úr öméltsága szívét a maga kívánságai szerint.

DOKTOR Ó, máj god, et laszt! Megállapodtunk. Ezt meg kell ünnepelni! (Előszed egy üveg whiskyt, tölt mindenkinél) Köszönöm, dzsentlmen, hogy annyi andersztendinget mutattak. Egészségükre, éljenek soká boldogságban, vidámságban! Csak most látom, mennyire egy test, egy lélek vagyunk, biköz ugyanazok a dolgok fekszenek a szívünkön, ugyanazt gondoljuk és érezzük, bár eleinte úgy nézett ki, sok minden elválaszt... Egészségükre! (Koccint mindenkivel. E pillanatban gyászinduló szólal meg, egy fúvószenekar előadásában)

LUKESA Elindult a menet. Sima Szkarát temetik...

MURINA Ugye! Nem elég neki az „Ecco la!”, még muzsika is szóljon!

LUKESA Tessék, signor Gorskovics! A zenészeim. Most hallhatja, hogyan játszanak!

A Doktor kinyitja az erkélyajtót, mindenki kitódul az erkélyre. Az erkély kicsi, úgyhogy szorosan egymáshoz préselődve állnak, középen a Doktor. Egyre hangosabb zene

DOKTOR Ekszelent, máj frends! Ekszelent!

Harmadik kép

A temetkezési vállalat irodája. A színen Jureta, Murina, Mikac. Kozlina, az I. és a II. sírásó, az I. és a II. kertész, valamint az Adminisztrátornő. Az asztalfőn Jureta, az elnök vezeti a gyűlést, az Adminisztrátornő a jegyzőkönyvvél, a többiek összevissza ülnek

JURETA Elvtársak és elvtársnők! Megnyitom a temetkezési vállalat önigazgatási tanácsának gyűlését, és

javaslom a következő napirendet: először Murina igazgató ügye a sírásók fizetésemelésével kapcsolatban. Másodszor Murina igazgató ügye a Della Scala-síremlék eladásával kapcsolatban. Harmadszor: egyéb. Elfogadjuk?

MURINA Jó, jó, mi a fenének ez a cirkusz? Miért nem jössz elő mindjárt a farbával, hogy az egyetlen napirend én vagyok?

JURETA Bocsnát, Murina elvtárs, de itt maga nem igazgató, hanem közönséges tag. Most miénk a szó, mi határozzuk meg az irányvonalat. Ha van hozzászólása a napirendhez, akkor előbb kérjen szót.

MURINA Rendben van. Szót kérek.

JURETA Tessék.

MURINA Először is azt szeretném tudni, mi közöm a sírásók fizetésemeléséhez?

JURETA Azt magának kéne tudni. Mi többször kerestük, maga meg minden alkalommal lerázott bennünket, még végig sem hallgatott tisztességesen.

MURINA Úgy látom, erről nincs mit beszélünk. Mi nem termelőüzem vagyunk, hanem temetkezési vállalat. Ha fölemeljük a sírásók fizetését, föl kell emelnünk a kertészekét és az adminisztrátorokét is.

JURETA Mért ne lehetne mindenkinek a végzett munka szerint fizetni?

MURINA Mit képzelnek maguk, emberek? Honnan vegyűk a pénzt? Ahhoz, hogy teljesítsük a követeléseiket, legalább naponta három temetésnek kéne lenni, ehelyett van egy — ötnaponként.

I. SÍRÁSÓ És a koszorúköttők meg a kertészek mért kapnak többet? Legyen igazság!

I. KERTÉSZ Mi nemcsak temetésekre dolgozunk, hanem ünnepélyekre, emléktábla-leleplezésekre és a többi. A virág, a koszorú mindenhol keresett cikk. Naponta több mint száz megrendelésünk van.

II. SÍRÁSÓ Sirt ázni viszont gyerekjáték, mi? Nekünk nem kell a dohány? Megnéznék én benneteket, ahogy térdig vízben csákányoztatok a követ!

II. KERTÉSZ Azt hiszed, virággal dolgozni olyan könnyű? Megtermelni, leszedni, aztán csokorba kötni... Az nem afféle ugorj-Jóska-fogjad-Jóska-munka, hanem művészet.

I. SÍRÁSÓ Igen, de te virágok között dolgozol! Látnád viszont azokat a csontvázakat meg koponyákat, szagolnád azt a bűzt!

Zaj, láрма. Mikac felteszi a kezét

JURETA Nyugalom! Mikac elvtársé a szó.

MIKAC (megvárja, amig csend lesz) Úgy látom... legalábbis Murina igazgató szavai alapján, hogy kizárólag akkor juthatunk előbbre, ha összefogunk valami rablóbadával — ők gyilkolnák halomra a pácienseket, mi meg temetnénk őket... Azt akarom mondani, hogy nem áll olyan rosszul a szénánk, hiszen „termeltünk” mi sírhelyeket élő embereknek is, rendelésre. Tavaly például minimum tízet.

MURINA Abból az egész pénz ment a lakásépítési alapra. Ezt te, mint könyvelő tudod a legjobban.

MIKAC Az igaz, de voltak itt különbevételek is, az emberi butaság vámjából... Vegyük csak azt az illetőt, aki három hónappal ezelőtt megrendelt egy síremléket — tengeri kilátással. Ezért a tengeri kilátásért fizetett poton nyolcmillió dínárt. Hová párolgott a nyolcmillió?

MURINA Emiatt engem vádolsz?

MIKAC Én nem vádolok senkit. Csak úgy gondolom, a vállalat dolgozóit pontosan kell tájékoztatni. Először: senki ne mesélje nekem, hogy felvirágozni egy sirt nehezebb munka, mint megásni.

I. SÍRÁSÓ Úgy van! Egy kicsit rájuk kéne mordulni, hogy vegyék kézbe a csákányt!

II. SÍRÁSÓ Tessék élénk tenni a számlákat... hová lett az a temérdek pénz!

I. KERTÉSZ Mit üvöltöznek úgy, mintha egyedül maguk dolgoznának?!

I. SÍRÁSÓ Csak ne merjen szájalni! Azért kapnak fizetésemelést, mert az igazgató seggevégei! Mindenki tudja!

I. KERTÉSZ Vigyázz a pofádra, mert rámászkol!
I. SÍRÁSÓ Na, ne mondd! Gyere ide, ha kell valami!

Újra zsvaj, kibogozhatatlan láрма. Föláll Kozlina, komoly arccal

KOZLINA Mi ez itt, elvtársak?!

Csend lesz

Meg kell mondjam, hogy már sok munkástanácsülésem vettem részt, de ilyen komolytalanságot még nem tapasztaltam. Először is egyes elvtársak itt súlyos ellentmondásba keveredtek önmagukkal. Egyrészt a megrendelt síremlékekből befolyt pénz felosztását követelik, másrészt mindent megtesznek, hogy megakadályozzák ilyen pénz befolyását a vállalatához.

MIKAC Egy kicsit világosabban, ha szabad kérnem! Egy kukkot sem értek!

KOZLINA Pedig éppen rád vonatkozik, Mikac elvtárs. A Della Scala-sír eladásából több haszon lenne, mint bármi másból. És nemcsak a vállalatnak, hanem az egész városnak. Te meg mindent megteszel, hogy ezt az üzletet meggátold. Akkor milyen jövedelmet bujtogatsz a dolgozókat és követeled a pénzt a rendelt sírok után?

MIKAC Várjunk, várjunk! Egy dolog új síremléket készíteni rendeltésre, más dolog okirathamisítás révén elkötyavetyélni egy régi kriptát, amelyik sem együnké, sem másikunké, sem a vállalaté. Mintha én kiállítanék egy papírt, aminek alapján én, mint Diocletianus császár leszármazottja, eladom Splitben a körbástyát.

JURETA Úgy van! Mikac elvtársnak igazsága van! Ha ez a Gorskovics új kriptát rendelné, akkor mi keresnénk rajta, akik építjük, meg az egész vállalat, így meg csak a magaféléknek csúsztat majd valamit a zsebébe.

I. SÍRÁSÓ Ez az egyik. A másik, hogy elvtársak, fölteszem a kérdést, milyen jövedelmek Kozlina elvtárs a mi dolgaikba? Nem tagja sem az önzagzatási tanácsnak, sem a mi kollektívánknak!

MURINA Én hívtam meg Kozlina elvtársat, mert úgy gondolom, hogy ő, mint városunk vezető funkcionáriusa, a legjobban rá tud mutatni a kriptá eladásának a jelentőségére.

KOZLINA Elvtársak, nem kívánok én beleavatkozni a maguk belügyeibe, de azért engedjék meg, hogy Mikac elvtársnak válaszoljak. Ő azt állítja, hogy a kriptára nincs senkinek tulajdonjoga. Közismert viszont, hogy ha nem létezik tulajdonos, akkor a tulajdon a közre száll át, és a köz, jelen esetben a város, azután azt csinál vele, amit akar, el is adhatja, ha az neki hasznát hajt.

MIKAC Most egyelőre hagyjuk, lesz-e a köznek haszna vagy sem. Ami azt illeti, tisztában vagyok vele, hogy kinek lesz haszna és mennyi, de engem most másvalami nyugtalanít... A Della Scala család valamikor a tizenötödik században költözött ide, igaz, a velencei hatalommal együtt, de igen gyorsan összeolvadt a hazai társadalommal. Ermenegildo Della Scala már a tizenhatodik század elején kiad Velencében egy trabadúrvers-gyűjteményt, mégpedig horvát nyelven, csak — nyelvjárásban. A tizenhetedik században Andrea Della Scala, egyébként a Serenissime diplomatája, a Nagytanácsból azonos jogokat követelt horvátoknak és olaszoknak egyaránt. Ettore pedig, a szóban forgó kriptá építtetője, a nővére házát átengedi a városnak horvát elemi iskola céljára! Nem mondom, voltak közöttük is, akik elnyomták a népet, de nem lehet egyetlen tollvonással mindent kitörölni, hogy a helyére egy félhülye nevét írjuk.

KOZLINA Ne gyere nekünk, elvtársam, holmi ötszáz évvel ezelőtti irományokkal! Ami volt, az volt. Mi kézzelfoghatóbb valamit akarunk. Materialisták vagyunk, vagy nem? Ezért, elvtársak, azt kell néznünk legelőbb is, hogy itt és most milyen anyagi hasznunk lehet ebből a kriptából.

MIKAC Ezek után mit mondhat az ember! Azon sem csodálkoznék, ha azt javasolnátok a spliti városi ta-

nácsnak, hogy adja el csirkekelletőnek a Jupiter-templomot.

KOZLINA *(emelt hangon)* Már elnézést, elvtárs, de te itt mindnyájunk előtt a feudális osztályt védelmezed, ami már a kapitalizmus idején is reakciós valami volt, hogy arról ne is beszéljek, milyen reakciós a szocializmus idején. Legkevesebb kétszáz évvel vissza akard forgatni a társadalmi fejlődést.

MIKAC Először is ne üvöltösn, mert rám a decibelek nincsenek hatással... Másodszor, ha én is a maga mentalitása szerint gondolkoznék, a szemére vethetném, hogy maga viszont egy másik reakciós osztályt véd, de nincs értelme, mert tudom, hogy fűtül maga mindenféle osztály-hovatartozásra, még inkább arra, előrehalad-e a társadalom vagy vissza, magát csak az érdekli, ahogy mondta is, ami kézzelfogható és materiális, de az is, nota bene, kemény valutában.

KOZLINA Ha olvastad volna Marxot, elvtárs, akkor tudnád, hogy minden az anyagi alapra épül, és hogy annak alapján fejlődik a mi társadalmunk, és mindaz, amiket itt nekünk összehordasz, az nem ér egy lyukas garast sem.

MIKAC Hagyja békén Marxot. Én már rég a marxizmus részletkérdéseit tanulmányoztam, amikor maga még a Jancsi és Juliskát sem fogta föl. És kétféle, hogy később is sokat gyötörte volna az agyát Marx-szal, különben nem mondana olyanokat, amilyeneket mond.

KOZLINA Rendben van! Ha te mindent olyan jól tudsz, arra válaszolj, mi előbbrevaló: a mi, népből jött emberünket védelmeznünk, aki Amerikában a két keze munkájával vagyont szerzett, vagy a feudális urakat védelmeznünk, akik egy idegen hatalom képviselői voltak, és szipolyozták a népet?

Mikac válaszolni akar, de nem jön ki hang a torkán, csak a levegőt kapkodja

Látod, elvtárs, hogy sarokba szorítottalak. Nem tudsz mit felelni. Nem is tudhatsz, mert a tények magukért beszélnek.

MURINA *(látja, hogy mi van Mikaccal)* Kozlina elvtárs, fejezd be a vitát, légy szíves. Azért nem válaszol, mert rosszul van. Gyere, Mikac, a másik szobába, szépen bekapod az orvosságod...

Karon fogva kivezeti. Mikac, mintha mi sem történné, lépdel az oldalán, bár az arcára kiül a fájdalom

KOZLINA Téged, Murina, előbb-utóbb ez a szentimentalizmus visz a sírba.

Csend

JURETA Na, ide hallgasson, Kozlina elvtárs! Én nem olvastam semmiféle könyveket, és nem értem, amiket itt összehablatyol, de annyit mondhatok, hogy amit maga művel, az nem emberséges és nem igazságos. Nem tömheti be a száját egy ilyen derék embernek!

KOZLINA Te, Jureta, ugye tagja vagy a Kommunista Szövetségének?

JURETA Igen. Ha tudni akarja, negyvenhárom óta.

KOZLINA Akkor hogyan vehetsz védelmedbe olyasvalakit, akit negyvenkilencben kizártak a szövetségből sztálinizmus miatt, és aki most, hogy látja, hogy a sztálinizmus befuccsolt, letűnt társadalmi rendszereket kezd pártolni!

I. SÍRÁSÓ Hagyja ezeket a meséket! Nem sikerül itt senki szemébe port hintenie! Látjuk mi azt jól, hogy Mikac rendes ember, maga meg egy kurva.

II. SÍRÁSÓ Mit dumál itt egyáltalán! Villát építtetett a Kereszt-fokon, közben Mikac meg Jureta, akik harcoltak a mostaniért, maradtak szegények, mint a templom egere.

JURETA És jegyezze meg: amíg mi itt vagyunk, nem csinálhat azt, amit akar!

KOZLINA Elvtársak! Úgy gondolom, hogy a Kommunista Szövetségének legközelebbi alapszervi taggyűlésén itt a vállalatnál komolyan fel kell vetni egyes tagok eszmei irányultságának a kérdését!

Újra kitör a láрма, egybefolynak a hangok

- I. KERTÉSZ Bocsanat, Jureta elvtárs, de nincs rendjén, ahogy a gyűlést vezeted. Mindenki mondja a magáét, anélkül, hogy szót kérne.
- II. KERTÉSZ Elvtársak! Javaslom, hogy hagyjuk ezt abba, és térjünk át a szavazásra!
- JURETA Jó! Szavazzunk. A napirendi pontok sorrendjében.
- I. SÍRÁSÓ Nincs itt az igazgató meg Mikac.
- I. KERTÉSZ Az igazgató mindjárt jön, Mikac meg úgysem tagja a tanácsnak.
- JURETA Akkor hát, elvtársak, ki van amellett, hogy felemeljék a sírásók fizetését? *(Rajta kívül az I. és a II. Sírásó emeli föl a kezét)* Ki van amellett, hogy a Della Scala-kriptát adjuk el John Gorskovicsnak? *(Az I. és a II. Kertész, valamint az Adminisztrátornő emeli föl a kezét)* Három-három. Döntetlen.
- I. KERTÉSZ Várj egy kicsit. Az igazgató nem szavazott.

Belép Murina

- JURETA Murina elvtárs, már csak a maga szavazatára várunk. Amellett van-e, hogy felemeljük a sírásók fizetését?
- MURINA Mit kell ezt kérdezni! Már megmondtam. Nem, mert nem lehet.
- JURETA Amellett van-e, hogy eladjuk a Della Scala-kriptát az amerikásnak?

Murina egy pillanatig töpreng. Csönd

- KOZLINA Most meg mi a fenét gondolkodol? Az egész ügyet te dobtad be, és akkor egyszerre nem tudod, mit akarsz?!
- MURINA Csak azon gondolkodtam... Nem fontos... Rendben van. Igen. Mellette vagyok.
- JURETA *(lehangoltan)* A gyűlést bezárom.

Sorra távoznak. A sírásók le vannak törve. Csak az asztalnál ülő Jureta marad a színen, tenyerébe rejtí arcát. Szünet. Halkan, lassan Mikac jön be

- MIKAC Na, mi van? Újra vesztettünk?
- JURETA Egy szavazattal.
- MIKAC Fel a fejjel, Jureta... Ne lógasd... Veszteni is tudni kell... mit csináljunk: nálunk sokkal több a virágkötő meg a kertész, mint a sírásó.

Második felvonás

Negyedik kép

A Della Scala-kripta a kápolnával, mint az első képben. Minden készen áll az ünnepélyre. A kápolnát és a kriptát virágok díszítik, a korábbi CONTE DELLA SCALA helyén most JOHN GORSKOVICS felirat olvasható. A kápolna előterében talpazat, rajta lepellel letakart mellszobor. A kripta egyik oldalán rögtönzött tribün, melyen ünnepelőbe öltözve ott áll Bajdo, Murina, Kozlina, Lasica és a Doktor. A kápolna nyitva van, belsejében az oltár előtt Don Felicio látszik, miseruhában. A kápolna bejáratánál levő kis hordozható orgonánál az orgonista ül. A kripta másik oldalán, a tribünnel szemben a fúvószenekar, élén Lukesával. A zenészek sorai-ban Jureta. A nagyszámú jelenlévő között itt látjuk a harmadik kép három öregemberét, a sírásókat és a kertészeket. Bajdo lép a mikrofonhoz, köhint egyet-kettőt, majd rákezdi

- BAJDO Kedves elvtársak és elvtársnők... engedjék meg... hogy ebben az ünnepélyes pillanatban... ezen ünnepi alkalomból... néhány ünnepi szót szóljak... Mindnyájan tudják nagyon jól... hogy városunk szülötte, John Gorskovics... ennek a szegény, sziklás vidéknek a gyermeke... szűk kis utcáink fia... nem tűrhetvén tovább a súlyos jármot... amit a rossz emlékü oszt-rák—magyar monarchia vetett népeink nyakába... ötven évvel ezelőtt nekivágott a nagyvilágnak... és keserves, áldozatos munkával... komoly, figyelemre méltó eredményeket ért el... És most, elvtársak és elvtársnők... annyi év után... újra itt van közöt-

tünk... akik akkor még esetleg meg sem születünk... és visszajött ugyanarra a földre... amelyen egykor meztőlbasan futkározott a labda után... hogy itt nyugtassa munkában megfáradt csontjait... és szenderüljön örök álmra... ennek a vidéknek az embe-reivel együtt... amely vidék rá örökké, még a sírban is emlékezni fog... És az a kívánsága, hogy minél jobban érezze magát közöttünk... ezért biztosítottunk számára, elvtársak és elvtársnők, olyan helyzet... ahol békét, nyugalmat talál... a környék legnagyobb, leg-szebb kriptája... És ezért azt kívánom neked, kedves Gorskovics uram... hogy ez a sírbolt kényelmes nyughelyül szolgáljon... és mindig emlékeztessen... hogy mély tiszteletünk és szeretetünk kifejezésé-ként ajánlottuk fel neked...

Elégedetlen hangok a tömegből

- I. HANG Hé, Bajdo! Ereszd ki a gözt!
- II. HANG Da-da-dadogsz!
- III. HANG Miért nem mondtad, hogy fröcsögni fogsz, hoztunk volna magunkkal esernyőt.
- BAJDO Végezetül, elvtársak és elvtársnők... nem is mondanék többet... mint hogy megnyitom a kriptát... és signor Gorskovics rendelkezésére bocsátom. *(Hátralép)*
- KOZLINA *(halkan Bajdóhoz)* Hogy az isten rogyszer-tanád rád az eget a „megnyitom a kriptáddal”.
- BAJDO Hát mit mondjak, toszd meg! Miért nem álltal ki te a placra!
- KOZLINA Kiálllok, csak nyisd ki jól a füled.
- BAJDO Biztos csupa bölcsesség csöpög majd tebelőled!
- KOZLINA *(a mikrofonhoz lép)* Elvtársak és elvtársnők! Engedjék meg, hogy ebből az alkalomból rámutassak az esemény ideológiai, politikai aspektusára. Mindannyian tudják, hogy országunk évszázadok hosszú során át idegen járom alatt nyögött, hogy különböző külföldi urak váltották itt egymást, kezdve a magyar-rokkal, törökökkel, velenceiekkel és osztrákokkal, végezve a németekkel és olaszokkal a legutóbbi háború-ban. De kiűztük őket, elvtársak és elvtársnők, mind egy szálíg, és országunk most szabad. Uralmuk nyom-mai azonban ittmaradtak, és különböző emlékművek, bástyák, kripták és más objektumok formájában még mindig láthatók. Most elhatároztuk, hogy városunk-ból eltávolítjuk az idegen uralom utolsó maradványait is. Ezért tisztítottuk meg, elvtársak és elvtársnők, ezt a kriptát a zsíros kizsákmányoló és elnyomó csontjai-tól, hogy helyükre a mi emberünk kerüljön, aki a széles dolgozó tömegekből származik. Kettős feladatot teljesítünk ezáltal. Először is egy nemzeti-felszabadító feladatot, mert idegen csontok helyett a mi nemzeti csontjaink fognak itt nyugodni, másodszor pedig osztályfeladatot, mert nem szabad elfelejtenünk, hogy a sírbolt eddigi bitorlója a fölsőbb rétegek és az arisz-tokrácia képviselői voltak. Hát ennyit akartam volna mondani. *(Hátralép. Újra elégedetlenség a közönség soraiban)*

- I. HANG Még valaki fog beszélni? Már egy órája po-fáznak, de okos szó nem hagyta el a szájukat egy sem.
- II. HANG A villákat meg a nyaralókat, azokat tisztít-sátok meg, ne a kriptákat!
- III. HANG Az élőknek adjatok lakhelyet, ne a holtak-nak!
- BAJDO *(halkan Kozlinának)* Nem mondom! Aranyos fiú vagy te! Még jobban elcseszed! Megtisztítani a kriptát!

Ebben a pillanatban felhangzik az orgona, s Don Felicio elkezd az oltár- és kriptaszenteselés szertartását

- KOZLINA Hát ez mi? Ki engedte meg neki, hogy utá-nam szónokoljon?
- BAJDO Hagyd el, így van a protokollban. Megállapod-tunk...
- KOZLINA Már elnézést, de akkor bűvészkedjen, ha már nem vagyunk itt, ne így, hogy végig kell hallgatnunk és néznünk. Alaposan kibabrált velünk!
- DON FELICIO *(befejezi a szertartást, a kápolna elé lép, és az egybegyűltökhöz fordul)* Kedves hűeim! Krisz-

egy-két-há... cin-tá-nyér jól fi-gyel, cin-tá-nyér jól fi... Most!

A zene fortisszimóval ér véget. Az utolsó hang után Lukesa teátrális gesztust tesz, a közönség felé fordul és meghajol

Ötödik kép

Az igazgatói iroda, mint az első képben. Mikac valami papirokat tanulmányoz az asztalnál. Hirtelen beront Murina

MURINA Megjött?

MIKAC Kicsoda?

MURINA A franc, ami mindjárt elvisz mindnyájunkat... Nem értem, hogy tudsz ilyen füledt időben csukott ablak mellett rostokolni. *(Kinyitja az ablakot)* Utálok a friss levegőt?... Bajdo és Kozlina nem keresett?

MIKAC Amennyire tudom, nem.

MURINA Micsoda alakok! Öt perc múlva tizenegy, minden pillanatban beállíthat, ezek meg sehol... Csak nem képzelik, hogy majd én tartom helyettük a hátam, ők meg nyugodtan csücsülnek otthon?... *(Leül az asztalhoz, tenyerébe temeti az arcát)* Széptan a fejem!

MIKAC Mi bajod már megint?

MURINA Ha a helyemben volnál, tudnád... Azt hiszem, a bolondokházában kötök ki... Egész éjjel le se hunytam a szemem... A francba tűnt ez a két hülye is?!

MIKAC Ohó, szóval süllyedünk? Tegnap ünnepeltük zeneszóval, szentmisével, politikus tirádákkal a vízrebocsátást, és ma már süllyed a hajó?... A kapitány és a fedélzetmester időben szárazra menekült, te viszont, matróz, maradj... Eh, sajnállak!

MURINA Könnyű piszkálódni! Te mindenből kivonod magad, rád semmi nem vonatkozik, mindent szépen felülről nézel!

MIKAC Én? Felülről?... Tévedsz. Nem nézhetek semmit felülről, mert soha nem próbáltam fölkapaszkodni. Ha egyáltalán nézek valahonnan, hát legfeljebb innen letről, békaperspektívából... Te mentél fölfelé, te. Láttad, hogy valahol a magasban dollárok lógnak az ágon, és utánuk másztál, mint csimpánz a banán után. Csak arról feledkeztél meg, hogy szédülős vagy. Pedig aki szédülős, az ne ugráljon, barátom... mert leeshet... Remélem, ezt most megtanultad.

MURINA Figyelj ide, lehet veled komolyan beszélni? Jól jönne, ha tanácsot adnál.

MIKAC Szóval a víz már nyakig ér... ha tőlem kérsz tanácsot! Eddig más, ideológiailag jól talpalt tanácsadók voltak, rajtam csak ékesszólásod gyakoroltad.

MURINA *(feláll, ideges járkálásba kezd)* Rendben van, rendben van, nem kell semmi. Menj a fenébe a tanácsaiddal együtt.

Csend

MIKAC Na jó, próbálok megkomolyodni. Miről van szó? Mondjad.

MURINA Előkerült az utolsó Della Scala. Feltámadt halottaiból.

MIKAC *(elkomolyodik, egy pillanatra Murinára mered, aztán hozzálép, megtapogatja a homlokát)* Lázad nincs... Nem tudom, mi bajod.

MURINA Menj most a francba a bohóckodással! A dolog komoly. Tegnap érkezett Zágrárból, hogy felkutatssa a családi sírt.

MIKAC Na jó. Hol hallottad ezt az egészet?

MURINA Nem hallottam, láttam, érted? Úgy láttam, mint most téged. Beszéltem vele. Képzelheted, hogy éreztem magam, mikor bemutatkozott és közölte, miért jött... Tizenegyre idehívtam. Minden pillanatban itt lehet.

MIKAC Cc! És én még azt hittem, hogy népünk elvesztette minden humorérzékét, mióta elkezdett nagylábon élni. Szinte sajnálom, hogy nem nekem jutott

elsőnek az eszembe egy kicsit beleköpni a levesetek-be!

MURINA Szóval te azt hiszed, hogy szélhámoskodik?

MIKAC Mi mást? Tudod, hogy egy időben a spliti múzeumban dolgoztam. Áttanulmányoztam az egész Della Scala-családfát. Nem él közülük senki. Valaki látta, milyen étvágyatok támadt a dollárra, és akart egy jót röhögni a kontótokra... Úgyes... nagyon úgyes... csak szerintem kissé korai. Akkor kellett volna színre lépnie, amikor felveszitek a dollárt. Akkor lett volna haddelhadd!

MURINA Nem, nem, azt hiszem, nincs igazad. Csak egy idevalósi ültethetne föl bennünket, aki ismeri az egész históriát. Ez meg idegen. Soha senki nem látta erre felé... zágrábi kiejtéssel beszél... Várj csak, most ugrott be! Hallottam, hogy az egyik Della Scala megtagadta a családját, vagy a családja őt, mind egy... és hogy aztán eltűnt, Zágrábban veszett nyoma...

MIKAC Tudom. Michelangelo... a bohém művész... hatalmas gondolatok foglalkoztatták, hogyan kéne megváltani a világot, de ugyanakkor képtelen volt egy szöveget beverni a falba anélkül, hogy az ujjára ne vágott volna a kalapáccsal... Fogalma sem volt a gyakorlati életről... Jól ismertem... egy ideig barátok voltunk. De a háború óta hírét se hallottam. Nem ő... Biztos, hogy nem... Neki soha nem jutott volna eszébe a családi kriptá után nyomozni... És a rokonai közül sem lehet senki, mert...

Belép az Adminisztrátornő

ADMINISZTRÁTORNŐ Valami Max úr van itt.

MURINA Ó az! Küldje be!

Az Adminisztrátornő ki, Musica be

MUSICA Jó napot! Elnézést, hogy késtem. Tudja, a toalett... Egész reggel evvel a hajtinccsel harcoltam, sehogy sem akart lesimulni a betyár. Mégsem mutatkozhatom úgy önök előtt, mint valami orrszarvú, ugyebár.

MURINA Á, semmi, semmi! A fő, hogy eljött. Parancsoljon helyet foglalni!

Musica leül

MIKAC Kérdezhetek valamit, fiatalember? Egy időben foglalkoztam a Della Scala család genealógiájával. Ismerem minden ágát, a múltból ugyanúgy, mint a huszadik századból. Némelyiküket személyesen is láttam. Megmondaná, melyig ágról való?

MUSICA Á, kérem, én Michelangelo Della Scala fia vagyok, azé, aki összeveszett a családjával és otthagya a szülői házat. Egy ideig Zágrábban élt, én is ott születtem. Halála előtt megbánta, amit tett, elhívott a halálos ágyához és így szólt: Fiam, ha meghalok, vedd a fáradságot, menj el Dalmáciába és kutasd fel őseink sírját. Vitesd át oda testemet, hadd nyugodjon apám és anyám mellett. Szeretném legalább halálom után jóvátenni mindazt a fájdalmat, amit örült éveim során okoztam nekik.

MIKAC Hm! Nagyon megható, szó se róla... Csak... én Michelangelo Della Scala barátja voltam, és ha jól tudom, soha nem nősült meg, és gyereke sem volt soha.

MUSICA Pontosan, helyesen mondta, kérem. Soha nem nősült meg. Én házasságon kívül született fia vagyok, Marija Margaretics iránti forró szerelmének a gyümölcse. Anyukám, a néhai báró Kálmán Margaretics lánya volt, akinek a Jezsuita piacon volt nagy palotája, ha méltóztatik ismerni. Apám megnősült volna, de a megboldogult nagypapi hallani sem akadt a házasságról. Nagypapi elfajzott éhenkórásznak tartotta apámat. Apám, tudják, bohém ember volt, művész, és nagypapinak ez nem tetszett. Így aztán nagypapi mellett nőtem fel, egészen az ő, illetve anyuka haláláig, és aztán költöztem vissza apámhoz.

MURINA Van magánál valami irat, igazolvány, amiből kiderül, hogy maga Della Scala... mondjuk személyi igazolvány... jogosítvány... bármi?

MUSICA Hát látják, uraim, ez egy kicsit komplikált. Mikor apám otthagya a családját, lemondott a grófi cím-

ről, és Marjanovicsra változtatta a nevét. Őutánna és is egész életemben ezt a nevet viseltem. Tessék parancsolni, nézzék meg! *(Igazolmányt mutat nekik)* Mikor aztán halála előtt apám bűnbánatot tartott, megkért arra, hogy magamnak is, neki is szerezzem vissza a Della Scala nevet. Úgyhogy én már Zágrábban be is adtam a névváltoztatási kérvényt, és ha hozzájárulnak, aminek a napokban kell bekövetkeznie, akkor átvitetném apám földi maradványait a családi sírboltba... Csak azt nem tudom, hogyan, mikor sehol nem találok azt a sírboltot.

MIKAC Hogy is mondta... Marjanovics, az elfajzott éhenkórász, művész... és Margaretics baronesz a Jezsuita piacról... ha, ha, ha... forró szerelem... ha, ha, ha! Pompás! Pompás! Különb, mint akármelyik Senoa-regény.

Murina és Musica egy pillanattal meglepetten nézik, majd folytatják a beszélgetést

MURINA Tudja, Max úr... Nagyon kellemetlen dolgot kell közölnöm... de ha végighallgat, remélem, meg fog bennünket érteni... Biztosak voltunk abban, hogy a családjából már senki sem él... ezért eleget tettünk egy Amerikába szakadt kitűnő hazánkfia, egy bizonyos John Gorskovics óhajának, hogy adjuk el neki a kriptát... Az ön őseinek a csontjait egy ideiglenes csontkamrába költöztettük, egyelőre, de hamarosan elkészül az új, szép sírbolt, ne aggódjon. Mindent az amerikai fizet.

MUSICA Á, az a kriptá, amelyiknél tegnap valamiféle ünnepség zajlott?

MURINA Pontosan.

MUSICA Ó, Murina úr, nagyon sajnálom. Tökéletesen megértem az indítékaikat... Úgy látom, nem szándékosan történt, félreértésről van szó! Ezért nem is szeretnék komplikációkat okozni, de meg kell érteniük engem is. Minél sürgősebben vissza kell vinniük a csontokat oda, ahol voltak, és a kriptát visszaállítani eredeti állapotába.

MURINA Üristen... Max úr!... Ez számunkra a csőd... Nagyon kérem, ertse meg a helyzetet... Gondoljon csak bele, micsoda költségek... A szegényről már ne is beszéljünk...

MUSICA Én arról nem tehetek, Murina úr! Ami engem illet, szíves örömet segítenék, de hát egy haldokló utolsó kívánságát... Nem szabad semmibe venni. Az erősebb nálam, magánál, mindennél.

MURINA Őszinte leszek, Max úr... Bizonyos helyi vezetők is belekeveredtek, az ügy politikai jelentőségű... Beláthatatlan következményei lennének, ha ragaszkodna a szándékához... Ártana az egész ország tekintélyének, mert nem szabad elfelejtenie, hogy egy idegen állampolgárról van szó... egy amerikaiáról... És akkor az említett vezetők is elveszíthetik az állásukat, meg egyéb kellemetlenségek... Jó néhány családot tönkretenne...

MUSICA Exkuzálom magam, Murina úr, nem értek a politikához, és nem is óhajtok beleavatkozni. Megkértem sem szeretnék senkit, de a kötelességem teljesítenem kell.

MURINA Nem is tudom, mit mondjak... megáll az eszem... Arra kérem, legyen még egy kis türelmem... Minden pillanatban befuthatnak az említett vezetők, majd velük is megbeszéljük a témát. Talán egyezsre jutunk.

MUSICA Na de uram! Az ilyesmi nem lehet alku tárgya! Vannak szent dolgok is a világon, ugyebár!

Mikac fuldokló nevetésben tör ki, nem tudja abbahagyni, úgy néz ki, mintha köhögési roham jött volna rá. Murina és Musica csodálkozva nézik. E pillanatban újra belép az Adminisztrátornő

ADMINISZTRÁTORNŐ Megjött Bajdo és Kozlina elvtárs.

MURINA Azonnal küldje be őket!

MIKAC *(nevetését visszafojtva)* Csak előre, fiatalember, ragaszkodjon a jogaihoz, tartson ki a végsőig! Egy jótányit se engedjen! Vagy ha enged, csakis borsos áron! Az urak most gazdagok. Bármennyit

megadnak. Ha, ha, ha, ha. *(Kifelé indul. Az ajtóban Bajdóval és Kozlinával találkozik. Gúnyosan nevetve, mélyen meghajol előttük és távozik, a két férfi vilámló tekintetet vet rá)*

MURINA *(Bajdóhoz és Kozlinához)* Tessék, elvtársak, tessék. En már elmagyaráztam Max úrnak, hogy áll a helyzet, de ami a megegyezést illeti, nem jártam szerencsével. Talán nektek sikerül.

KOZLINA *(kis szünet után)* Hallgasson ide, signor! Ne húzzuk az időt, vágjunk a közepibe. Rövid leszek. Semmi mást nem kérünk magától, mint hogy ugyanolyan észrevétlenül tűnjön el, ahogy jött, és tegyen úgy, mintha nem találta volna meg a sírboltot, amit keresett. Cserébe hajlandók vagyunk magának olyan árat fizetni, amilyent kér.

MUSICA Na de kérem! Szóba sem jöhet! Már megmondottam Murina úrnak, elismételhetem önöknek is. Ezek szent dolgok, ilyesmiről nem szokás alku-dozeni.

KOZLINA Csak lassan, csak lassan! Azt tartják, hogy mindennek megvan a maga ára, van, aminek több, van, aminek kevesebb, a szent dolgoknak is. Bökje ki nyíltan, ahogy én is beszéltem magával, mi a maga ára?

MUSICA Na de uram... Mit képzel rólam... Azt akarja, hogy eladjam őseim földi maradványait? Ilyet nem hallottak, amióta világ a világ!

KOZLINA Hagyja a maradványokat, a franc a maradványokba. Itt arról van szó, hogy maga eltűnjön innen. De még ha fölveti a maradványokat, akkor is, mi van? Rég szétporladtak, az egész egy marék por, amire semmi szüksége senkinek, magának se, másnak se. Mi pedig magának ezért a marék porért hajlandók vagyunk felajánlani, mondjuk... ötmilliót.

MUSICA Bocsánatot kérek, de nem csak egy marék por. Az az én múltam, a nevem. Az egész lényem, az egész önmagam. Hogy képzelem, hogy áruba bocsássam?

KOZLINA *(nem bírja tovább idegekkel)* Vigye a francba a nevét és önmagát! Ki kíváncsi magára! Eszünk ágába se jut megvenni magát vagy a nevét. Minek az nekünk? Mi azért fizetünk, hogy tűnjön el innen, és többé ne is lássuk. Ez majdnem semmi, érti, semmi! És ezért a semmiért kap kerek ötmilliót!

MUSICA Nem, nem, nem! Az nem semmi, kérném szépen! Talán az ön számára semmi, de az én számomra komoly valami... Meg kellene gyaláznom apám, nagyapám, dédapám emlékét... szentségtörést elkövetni... ez nem csekélység, nem bizony!

KOZLINA Ó, emberek! Ilyen hülyét nem láttam, mióta kétágú vagyok!

BAJDO Várj, Kozlina! Nem szabad mindjárt így! Így semmit nem fogunk elérni... Hallgasson ide, signor! Én megértem, hogy nehéz rászánni magát erre a lépésre. Családi emlékek, az adott szó és így tovább, és így tovább... Ezért hozzácsapok még ötmilliót. Kap összesen tízet.

MUSICA Na de kérem! Ha egyedül a kriptát akarnám eladni, csak úgy üresen, minden személyes érzelem nélkül, akkor is többet érne. Maga az anyag, a sok kő, a művészi kivitel, kérném szépen... De így, hogy figyelembe vesszük azt is, ami nem eladó, úgy értem, a dolog érzelmi oldalát, akkor az a tízmillió, már bocsánat, kutyakaki!

KOZLINA Rendben van, sinen vagyunk! Tessék, megtoldjuk még ötmillióval, legyen tizenöt.

BAJDO Nem galoppírozod el magad túlságosan, Kozlina? Honnan kaparsz elő ennyi pénzt?

KOZLINA Ne törődj semmivel. Ebben az évben a „Luna” sokkal többet forgalmazott, mint tavaly. Onnan elveszünk, aztán majd visszaadjuk abból, amit Gorskovictól kapunk... Szóval megegyeztünk, signor?

MUSICA Na de kérem! Apám, akit jobban szerettem, mint saját magamat, a halálos ágyán kért meg, hogy itt temessem el, és én ezt teljesítem is, függetlenül az önök aianlataitól.

Murina valamit súg Kozlinának

KOZLINA Na jó! Akkor máshogy próbáljuk... Magát, ugye, Marjanovicsnak hívják?... Akkor most jól figyel-

jen! Ha nem fogadja el az ajánlatunkat, feljelentjük a helyi rendőrségen! Csaló, másnak adja ki magát... Akkor aztán a börtönben egy nagy frászt kap, nem pedig tizenötmilliót. Személyesen lesz rá gondom, van némi összeköttetésem itt is, meg Splitben is. Választhat: tizenötmillió vagy a börtön!

MUSICA Micsoda? Börtönnel fenyegetnek? Csalónak neveznek... Csak azért, mert a jogaimat követelem... mert szent kötelességem akarom teljesíteni... Hallgasson ide, kérem! Mihelyt kiszabadulnék, megmozgathatnám Zágrábban a magam és az apám kapcsolatait, és az nem akármilyen. Felmennék az Elnöki Titkárságra, a Központi Bizottságra... a Műemlékfelügyelőségre... Elmesélném, hogy bannak itt a kulturális örökséggel és azokkal az emberekkel, akik családi kötelességeiknek akarnak eleget tenni... Majd meglátják, ki vagyok én! Nem hagyom magam csak úgy terrorizálni!

KOZLINA Várjon, várjon, az isten szerelmére! Nem kell mindjárt úgy heveskedni. Nem gondoltam én komolyan. Csak úgy próbaképpen... hogy lássuk, kivel van dolgunk. Nyilvánvaló, hogy maga komoly ember... Na szóval... hogy a franc essen belé... Hozzáteszek még ötmilliót. Már húsznál tartunk.

MUSICA De hát hogy nem lehet ezt megérteni, kérem! Ha nem tehetem, akkor nem tehetem! Nem lehet semmibe venni egy haldokló utolsó kívánságát. Arcul köphetnének, ha úgy cselekednék!

BAJDO Figyeljen ide, signor! Meg kell értenie a helyzetet. Ha most mindent visszaállítanánk úgy, ahogy volt, és Gorskovicsot is visszautasítanánk, abból olyan botrány lenne, amiről még a nyugati sajtó is cikkezne. Ezért kínálunk magának ennyi pénzt. Sőt, hajlandóak vagyunk még megtoldani. Én például megígérem, hogy szervezünk valami gyűjtést a városi lakosság azon köreiből, akikre lehet számítani. Majd azt mondom, hogy a kriptá restaurálására. Biztos, hogy befolyik vagy öt-hat millió.

MUSICA Kérem! Nem értem, hogy nem látják, miről van szó. Engem nem érdekel a pénz, a macska rúgja meg. Valami egész más van itt terítéken, amit nem lehet pénzzel megfizetni... kegyelet... a halott iránti tisztelet... a család becsülete... Az életem árán se moszkolnám be ezeket a dolgokat.

MURINA Egy pillanat, eszembe jutott valami! Mi lenne, ha mi, mint temetkezési vállalat, építenénk egy ugyanolyan kriptát, mint a régi, átvitelnénk oda az ősök csontjait, és a mi költségünkre az édesapja földi maradványait is... Abban a pillanatban maga teljesíti az ígéretét, és ráadásul kap húszmilliót. A kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad. Cserébe átengedi nekünk a régi kriptá felhasználási jogát és kötelezi magát, hogy az egész dolog titokban marad.

MUSICA Hm! Igen, igen! Ez már egészen más. Ezen lehet gondolkodni... Csak mi arra a biztosíték, hogy önök valóban így cselekszenek?

MURINA Mért csapnánk be? Nem érdekünk... Egyébként, ahogy megkezdődnek a munkák, személyesen ellenőrizheti, hogy minden rendben van-e.

MUSICA Nos... Ha így áll a helyzet... elfogadom a pénzt... De a szavukat kell adniuk, hogy az új sírboltra mindazt ráírják, ami a régien volt, plusz az apám nevét.

MURINA Hát persze! Magától értetődik... Hála isten, hogy végül sikerült megállapodnunk!

MUSICA (feláll) Tudják... inkább azért egyezzek bele a dologba, hogy békességben-szeretettel váljunk el, mintsem a pénz kedvéért. A pénznek számomra nincs jelentősége, hogy a macska rúgja meg. És higgyék el... még most is nehéz a szívem! Sajnálom, hogy lemondtam az öreg kriptáról. Mégis... a család egész nemzedékei kapcsolódtak hozzá... a hagyomány... egy darabka történelem, ugyebár!

MURINA Hát akkor szerdán várom, Max úr. A pénz itt lesz nálam, megbeszéljük majd a síremlékek kapcsolatos munkákat is. Meg az édesapja földi maradványainak az átszállítását.

MUSICA Rendben van! Itt leszek... Uraim, ajánlom magamat! Nagyon örültem! (Meghajol és távozik)

KOZLINA Hű, az anyját, de kikészített! Minden képezetet felülmúl, hogy ez milyen barom!

BAJDO Nana, nem is olyan barom. Megvágott bennünket húszmillióra, és a szeme se rebcent!

KOZLINA A francba a húszmillióval! Mi az ahhoz képest, amit Gorskovicsból kivásalunk! Aprópénz! Eza beszélgetés, ez kerül sokba nekem. Három éjjel nem fogok tudni aludni.

MURINA Ami történt, megtörtént. Fő az, hogy az ajtón kívül van... De elvtársak, annak a pénznek szerdáig nálam kell lennie. Erről gondoskodjatok. Ami a kriptát és a hamvak átszállítását illeti, azt bízhatok rá.

KOZLINA Jó, jó, meglesz! Csak tárgyalj vele, te. En látni sem bírom. Szerbusz!

Bajdo és Kozlina távozik. Murina egy darabig elégedetten dörzsölve a kezét járkal. Mikac lép be

MIKAC Na? Milyen eredménnyel zárult bölcs vezetésünk és az utolsó feudális csökevény között a párbeszéd?

MURINA Minden rendben. Kiderült, hogy fölöslegesen izgultunk. Kap a fiú húszmilliót, csináltatunk neki egy új kriptát, és úgy eltűnik, mint a kámför. A dolgok rendben haladnak, barátom.

Mikac fékevesztett nevetésben tör ki

Ne vess, csak ne vess! Majd meglátjuk, ki nevet utoljára!

MIKAC Murina, Murina! Megmondhatnám, ki nevet utoljára, csak nem akarom megfosztani magam ettől az élvezettől, hogy én nevetek utolsó előttinek, ha, ha, ha!

Murina gyanakvással mustárlgatja, aztán rálegyint, s Mikac nevetésétől kísérve kirohan a szobából

Hatodik kép

A temetkezési vállalat mediterrán jellegű kertje: oszlopmaradványok, pálmák, fenyők, agávék, különböző virágbokrok, tulipánok, akác stb. Középen fogadásra terített hosszú asztal, evőeszközök és üvegek. A háttérben üvegpavilon, mely a vállalat raktárául szolgál. Az üvegfalon keresztül is jól kivehetők a különböző koszorúk, falhoz támasztott koporsók, keresztek, a feliratos fejtáblák stb. Alkonyi félhomály. Az előtérben levő kis kőasztalnál Murina és Musica ül. Murina számolja le Musicának a pénzjegyekötegeket, amiket Musica egy kis utazótáskába pakol

MURINA Tizenhét... tizennyolc... tizenkilenc... húsz... Ahogy kialakultuk. És most, ami az önkéntes adományokból befolyt... Egy... kettő... három... négy öt... hat... hét... összesen huszonhétmillió. Remélem, elégedett.

MUSICA Kedves Murina uram, ha engem izgatna az egész, azt mondanám, hogy több, mint elégedett vagyok. De higgye meg, szomorú szívvel távozom. Úgy érzem, mintha saját magamból vágtam volna le egy darabot és adtam volna el önöknek, ugyebár. Nem tudom, apám mit szólna, ha élne.

MURINA Történt, ami történt. Nincs értelme búslakodni rajta. Idővel elfelejti az egészet, de a pénz jó ideig kitart, és sok szép, hasznos dologra fordíthatja.

MUSICA (az asztalt nézegeti) Valami ünnepség készül?

MURINA Tudja, Gorskovics úr holnap utazik el, az ő tiszteletére rendezünk egy kis búcsúvacsorát. Meghívnam magát is, de megérti... Rosszul venné ki magát, ha találkozónának... Végül is ő vásárolta meg a maguk kriptáját.

MUSICA Köszönöm, Murina úr! Úgysem tudnék maradni. Fél óra múlva indul a spliti busz. El kell érnem a zágrábi vonatcsatlakozást.

MURINA Ami pedig az új sírboltot illeti... Amint elkezdődik a munka, értesítem a megadott címen.

MUSICA Rendkívül hálás leszek... Búcsúzom, Murina uram, a legjobbakat! Üdvözlöm a másik urat is, akit volt szerencsém megismerni!

MURINA Viszontlátásra, Max úr, és jó utat! *(Kezet fog vele és kikíséri. Murina az asztalt vizsgálhatja, valami nem tetszik neki, mert odaszól valakihez a kert másik végébe)* Mért ülnek úgy ott hármasan, mintha már semmi dolguk nem lenne? Nem látják, hogy még nincs kész az asztal? Hol a pezsgő?

Előjön az Adminisztrátornő, az I. és a II. kertész

ADMINISZTRÁTORNŐ Már hulla fáradt vagyok, igazgató elvtárs. Mindent magam... főzni is meg találni is. Se Cica, se Beba nem jött el.

MURINA Ne félj, majd számolok velük... Ti ketten meg mire vártok? Nem látjátok, hogy még három adag bor hiányzik?

I. KERTÉSZ De signor direttore, már ötször fordultunk, üvegekkel megrakodva, a szállodába meg vissza. Nem bírjuk tovább.

II. KERTÉSZ Nem tudom, miért nem rendelte ide a sírásokat is?

MURINA Jó ötlet! Csak az hiányzik, hogy a sírások szolgálják ki a vendégeket... Megakadna a falat a torkukon.

I. KERTÉSZ És ki lesz ez fizetve nekünk túlórában?

MURINA Ki hát, ne zúgolódjatok... De most gyerünk, munkára. A pezsgő az irodában van.

Az Adminisztrátornő és a kertészek el. A kert egyik sötét sarkából az ünneplőbe öltözött Mikac bukkan elő

(Meglepődve) Ohó... Ez meg mi akar lenni? Mi történt, hogy eljöttél?

MIKAC Nem tudom, mit csodálkozol, hisz' te hívtál meg!

MURINA Hívtalak én máskor is, mégse jöttél soha. Már régóta csak a forma kedvéért hívlak; nem is reméltem, hogy valaha megtisztelsz...

MIKAC Ha te már annyiszor adtál a formára, egyszer adhatok én is.

MURINA Akkor sem értem. Annál kevésbé, mert nem mondanám, hogy azok közül, akik itt lesznek, valaki is túlságosan a szívedhez kötött volna.

MIKAC Nem azért jöttem, mintha rajonganék a társaságért... Szeretnék egy kicsit szórakozni... megnézni az előadás végkifejletét.

MURINA Egy kukkot sem értek. Ez egy bankett... Gorskovics búcsúztatására. Holnap elutazik, és minden visszazökken a régi kerékvágásba.

MIKAC Minden talán mégsem... Néhány madár azért elhullajtja a tollát, és talán pár krokodil is kőbe harap.

MURINA Rébuszokban beszélés... Mindegy. Ha már eljöttél, isten hozott. Vágd magad kényelembe, egyél, igyál, csak arra kérlek, vigyázz az egészségedre.

MIKAC Szamárság. A legrosszabb, ami érhet, hogy elvisz az ördög. Ha viszont már meg kell lennie, jobb, ha ételtől-italtól üt meg a guta, mintha valami mástól.

MURINA Nem állod meg bohóckodás nélkül... *(Fületelni kezd)* Te... mintha valami susogást hallottam volna...

MIKAC Susogást? Addig jó neked, Murina, amíg csak susogást hallasz. Majd akkor nézlek meg, mikor minden recsegni-ropogni kezd...

MURINA Pszt... nem vicelek... Valaki van itt... *(Odamegy az egyik bokorhoz, félrehajtja az ágakat, melyek alól Tica arca kandikál ki)* Ó, szűzanyám, megint Tica! Mit keresel itt?

TICA Bocsánat, signor direttur, nem akarok zavarni, csak hallottam, hogy signor Gorskovics holnap elmén, és hogy most itt vacsorázik...

MURINA Hát aztán? Azt hitted, odaengedlek, hogy evés meg társalgás közben zavarod a vendéget a baromságaidal? Szó sem lehet róla.

TICA De hát azt ígérte, hogy kifizet két napot nekem, amit dolgoztam, és még nem adott semmit.

MURINA Csak nem képzeled, hogy vacsora közben fog fizetni? Mért nem mentél el hozzá a szállodába?

TICA Voltam én ott, kétszer is, de nem akartak beengedni.

MURINA Mi közöd hozzá! Én sem engedlek be.

TICA Könyörgök, signor direttur, mint az oltárképet, úgy kérem. Egy fillér sincs a zsebemben. És kidobtak a szálloda raktárából is, ahol eddig aludtam.

MURINA *(pénzt ad neki)* Fogjad egyelőre, csak nagyon kérlek, tűnj el... Gorskovicsot pedig keresd máskor és máshol.

TICA De hát hogyan, signor direttur, mikor holnap reggel elutazik. Többé itt nem látjuk!

MIKAC Én tudok egy megoldást. Adj valami ruhát Tica-nak, hogy tisztességesen felöltözhessen, hívd meg a vacsorára, hadd számoljon el Gorskovicsal fehér asztalnál, illendő módon.

MURINA Jópofa vagy, Mikac... Meghibbantál... Tica és Bajdo, Kozlina, Don Felicio egy asztalnál... Micsoda ötlet! Nyílt provokációnak fognák fel. Halálosan megsértődnének rám...

MIKAC *(Ticához)* Tudod, mit, öregem! Az én vendégem leszel. Először hazamegyünk hozzám, kapsz egy öltönyt, aztán együtt letelepszünk itt. Mellettem fogsz ülni.

MURINA Megörlöttél? Így akarod kitérni a nyakam?... Gyerünk, Tica, tűnj el! Oldd meg úgy a problémádat, ahogy akarod, de meg ne lássalak itt ma este! *(Karon fogja és tuszkolja a kijárat felé. Tica hirtelen összeesik és halotti pózban megmerevedik a földön)*

MURINA Na tessék! Megint „meghalt”! Most mihez fogjak?

MIKAC *(kitapogatja Tica pulzusát)* Félek, hogy ez az utolsó halála volt.

MURINA Utolsó? Ugyan! Csak nekem legalább ötször halt meg így. Mindig olyankor, amikor itt akart éjszakai nézeteltérést kaptam a koporsóban.

MIKAC Ki tudja, ezúttal talán tényleg beadta a kulcsot.

MURINA A fenét! Egy mákszemnyit sem szabad ennek hinni... Hé, Tica, kelj már fel, ne hülyéskedj! *(A lábával piszkálja)*

MIKAC Bizony! Kelj fel, Lázár! Sajnos, Murina, nem vagy Jézus Krisztus. Látod, nem ugrik talpra... nincs pulzusa...

MURINA Te még nem ismered. Úgy tud szimulálni, hogy egy orvosprofesszort is átejt... Komolyan, illet meg nem láttak, orvosi csoda... Szemen kóphatsz, ha holnap nem támad fel... Állj már föl, Tica, ha mondják!

MIKAC Hová jutottunk, atyaisten, ha már egy halottnak se hiszik el, hogy halott!

Belép az I. és a II. kertész

I. KERTÉSZ Signor direttore, megjöttek a vendégek...

MURINA Ó, szűzanyám, most mi lesz... A vendégek, itt ez a halott... Hová tegyük őket... Ide ne... Szaladj eléjük, és mondd, hogy nem vagyok itt, de mindjárt jövök. Várjanak egy csöppet... Vagy nem! Nem jó! Inkább ugorj el a raktárba és hozz egy koporsót. Gyorsan!

Az I. és a II. kertész kihoz a raktárból egy koporsót, s Murina segítségével belefektetik Ticát

I. KERTÉSZ Úgy éljek, ez Tica! Én meg azt hittem, hogy tényleg meghalt valaki!

II. KERTÉSZ Igazgató úr, leszögezzük?

MURINA Mi a fenének? Tica fölött? A végén itt marad nekem még egy éjszaka. Holnap úgyis fölkel... Jézusmária! És ha vacsora közben támad életre? Ijedtükben szívészélhűdést kapnak a vendégek... Tudjátok, mit, leszögezzétek le mégis, de csak finoman, hogy ki lehessen húzni a szögeket. Csináljatok neki valami lyukat, amin keresztül levegőhöz jut, aztán vigyék vissza a raktárba, hadd aludja ki magát holnapig.

MIKAC Miért a raktárba? Hagyják itt, hadd kapjon friss levegőt. Talán éhes is. Majd bedugunk neki a lyukon egy-egy csontot.

MURINA Ne hallgassanak rá, szórakozik. Vigyék a raktárba, ahogy mondtam!

Murina kirohan. A kertészek a raktárba viszik a koporsót, ahonnan aztán kalapácsütések hallatszanak. Mikac a virágokat nézegetve sétálgat. Betódul a társaság, Murina vezetésével: a Doktor, Bajdo, Kozlina, Lukesa, Lasica és Don Felicio. Murina az üvegen keresztül int a kertészeknek, hogy hagyják abba a szegecselést

DOKTOR Jesz, máj dir frendszt! El sem tudják képzelni, mi az, hogy Emerika, bikóz veri primitív élnek. Aki ott hajlandó dolgozni, megvan mindene. Vegyének engem, for igazmpl! Mikor kimentem, nem volt egy lyukas garas a zsebemben, egyetlen ruha volt rajtam, ju nou. És hányféle munkát végeztem! Cipőt pucoltam az utcán, koffert cipeltem, mostam a houtelban az ágyneműt... in sőt, kezdtem a natingtól és most ju szi... (Megpillantja Mikacot) Á, miszter Mikac!

MURINA Kibújt a barlangjából. Elhatározta, hogy ma este mulat velünk egy jót.

KOZLINA Ohó, ez szokatlan valami! Nem is tudom mivel magyarázni. Te, Mikac, örökké ellenünk voltál. Hogyhogy most egyetlen éjszaka alatt így átpártoltál?

MIKAC Mondok én magának valamit, signor Kozlina. Nem voltam én sohasem maguk ellen, sem magukkal. Magukat én mindig úgy fogtam fel... hogy is mondjam... mint valami magasabb erőt... mint a jégesőt... mint egy istencsapást. Az ember nem harcolhat a sors ellen, de vele se lehet, mert a sors — az sors.

MURINA Na jó, jó, elég volt ebből a blablából! Nem fogunk újra leállni vitatkozni. Abban egyeztünk meg, hogy mulatunk... Tessék, elvtársak, tessék, uraim, foglaljanak helyet.

Mindenki asztalhoz ül, majd az Adminisztrátornő és a kertészek hozzák az ételt. Enni-inni kezdenek, közben beszélgetnek

DOKTOR Hol is hagytam abba... Ja igen! Szóval, máj dir frendszt, natinggal kezdtem, és látják, mire vittem. Van háromezer-négyszázötven nagy óceánjáróm... úszkálnak a világ összes tengerén; száz repülőgépem, amik óránként drávjolnak Friszkóból Hongkongba, Hongkongból Valparaisóba, Valparaisóból Port Szaidba... És hogy kipihenjem magam, most majd elmegyek az egyik szamer rezidenszembe. A világ minden sarkán van rezidenszem: Akapulcóban. Majámi Bicsen, Biaricban, Monte Karlóban... És amikor elkap a szomorúság, mert eloun vagyok, csak telefonálok, mondjuk Hemingvejnek: Helou, Orni, áj em eloun, kam tu mi! És küldök érte egy pléjn, amivel egy óra alatt nálam van. De más híres pör-szonsz is jár hozzám: Frenk Szinatra, Geri Kuper, Rita Hejvort... Ó, Ritával csináltam lavot is, mikor tizenhét éves volt. Aztán meg maga prezident Tru-men látogatott meg minden vasárnap ti-partira... És tudják, hogy értem el mindent? Tessék, máj frendszt. a két kézem. Egész életemben dolgoztam, dolgoztam és dolgoztam.

LASICA Ugyan, uram, hol vagyunk mi Amerikától! Nem azt mondom, hogy maradt volna fenn a régi Jugoszlávia, de ha nem következik be, ami bekövetkezett, talán most közelebb volnánk...

LUKESA Hát hogyan! Csupán az kellett volna, hogy a háború után a volt csetnikek kezébe adjuk a hatalmat, akkor aztán lett volna itt tejjel-mézszel folyó Kánaán...

LASICA Bezzeg most folyik a tej meg a méz, hogy olyanok dirigálnak, akiknek három elemjük sincs...

LUKESA Még azok is többet használnak ennek a társadalomnak, mint azok, akik a megszállók lakájai voltak.

LASICA Ezzel arra célzol, hogy én a megszállók lakája voltam?

LUKESA Nem tudom. Lehet, hogy te másként hívod azokat, akik azt a bizonyos kokárdát hordták a sapkájukon.

LASICA Nem én, amennyiben te is találsz egy szépen csengő nevet azok számára, akik az „U”-betűt viselték. „U” — mint „usztasa”

LUKESA A kurva csetnik anyádat, te fogod az „U” betűt az orrom alá dörgölni, mikor puskával meg törrel sétafikáltál, és nem csupán a parádé kedvéért!

LASICA Hagyjuk csak a puskát és a tört! Pont az olyanok kergettek a csetnikek közé, mint te! Akik Zágráb fölött, a hegyekben garázdálkodtak!

Egymásnak esnének, de Murina szétválasztja őket

MURINA Hagyjátok abba! Meddig hallgassuk a barmosságaitokat... hogy melyik volt usztasa, melyik csetnik! A fenébe mind a kettővel! Elég volt! Milyen kép marad meg rólunk signor Gorskovicsban!

DON FELICIO Bocsássanak meg, de én azt hiszem, hogy be kéne szüntetni mindenfajta politikai társalgást. Az ilyen perpatvar semmi jóra nem vezet. Csak gyűlölködést szít. Pedig végre szeretetben, egyetértésben kellene élnünk. Mert ahogy Szent Pál mondja, lehet bármi gazdag valaki, ha szeretete nincs, akkor semmije nincs.

MURINA (észreveszi, hogy Mikac iszik) Mikac... ne igyál! Megárt... nem vagy te hozzászokva, ember!

MIKAC Hagyjál, Murina, törődj csak a magad dolgával! Még tejet cumiztál, mikor én már rég bort iszogattam.

KOZLINA Úgy van, Don Felicio, egyetértünk. Szeretet... rendben van, legyen szeretet... én is szeretetpárti vagyok. Csakhogy, ha szeretetet akar kapni, akkor adni is kell.

DON FELICIO Azt akarja ezzel mondani, hogy én nem adok?

KOZLINA Nézze, maga állandóan arról papol, hogy szeretni kell, még az ellenséget is. Bezzeg, ha egyszer ellenségének gondol valakit, ott tesz neki keresztbe, ahol tud.

DON FELICIO Isten a tanúm, hogy nem tudom, mire céloz.

KOZLINA Nem tudja? Emlékezzen csak vissza arra a prédikációra, amit nemrég a kriptánál tartott!

DON FELICIO Kizárólag Gorskovics úr istenfélő voltával és egyéb keresztényi erényeivel foglalkoztam.

KOZLINA Igen, és amit azokról mondott, akik faragott képeket imádnak? Az kire vonatkozott?

DON FELICIO Az idézet volt a Szentírásból, és Jézus korának farizeusaira és írástudóira vonatkozott.

KOZLINA Ne szédítsen! Tudom én jól, hogy ránk gondolt!

DON FELICIO Bocsánat, én csak a mi Megváltónk szavait citáltam. Senkire nem céloztam. De ha maga a farizeusok és képmutatók ingét magára veszi, azért én nem vállalhatom a felelősséget.

KOZLINA Tudom, mindig ügyesen kicsúszik az ember kezéből. De nem tart ez örökké, én mondom magának. Nem fogja a végtelenségig mocskolni a néphatalmat.

DON FELICIO Tessék, Gorskovics uram, most személyesen győződhet meg róla, milyen körülmények között élünk és dolgozunk mi itt. Minden alap nélkül, folyton politikai bűnöket akarnak a nyakunkba varrni, csak azért, hogy lehetetlenné tegyék a működésünket.

KOZLINA Most megfogtalak, csuhás! Ez nyílt politikai propaganda volt a rendszer ellen, mégpedig egy külföldi állampolgár jelenlétében. Ezt nem úszod meg szárazon.

MURINA Ne kezdjék már megint, elvtársak... Bocsásatok meg, de úgy érzem, hogy úgy viselkedünk, mint a gyerekek. Meddig fogunk még így marakodni, porka mizeria! Előttünk az étel-ital, vannak szép nótáink... Viselkedjünk már úgy, mint az emberek! Csak nem fogjuk egész este a bűnbakot keresni!

DON FELICIO Nagyon helyes! Inkább kóstoljuk meg a bárányt!

DOKTOR Jesz, detsz tru! Amit fáder Felicio mondott, az veri gud ájdíe...

BAJDO Hát persze! Evvel kellett volna kezdeni. Nem is tudom, mi a fene bújt ezekbe.

LUKESA Tehetek én arról, hogy Lasica minduntalan usztasának titulál!

LASICA Már megbocsáss, de ezúttal te kezdted a cset-nikezést.

MURINA Nem érdekes, ki kezdte. Ha mulatunk, akkor mulassunk!

BAJDO Úgy van! Én el is kezdem. Felköszöntöm az összes jelenlevőt!

LASICA Nem, nem, Bajdo uram! Hagyjon inkább engem! Maga túlságosan profi, most olyan amatőrökre van szükség, mint én.

LUKESA Te sem vagy megfelelő, Te is angazsálva vagy. Egy semlegesebb valaki kéne. Signor Mikac, például...

MIKAC Állok elébe. *(Teli pohárral a kezében feláll)*

MURINA Mikac... megőrültél! Beteg vagy!

MIKAC Fogd be a szád, jó?! Hogy beteg vagyok vagy sem, az az én dolgom. Egyébként ki nem beteg manapság? Előbb vagy utóbb mindenkit elvisz az ördög.

HANGOK Úgy van! Gyerünk, signor Mikac! Ne hallgasson rá!

MIKAC Szóval, elvtársak és uraim, engedjék meg, hogy egy megállapítással kezdjem. Amint látom, ennél az asztalnál összegyűltek mindazok, akik az elmúlt húsz évben a mi nyomorult országunk eme kis darabját húzták-nyúzták, ütötték, vágták. Képviseltek itt magukat az ateisták és a keresztények, szocialisták és kapitalisták, funkcionáriusok és klerikálisok, uszta... pardon, honvédek és csendérek és az ördög tudja, ki mindenki még. Nálunk azonban, a Balkánon, mindez az ellenségeskedés megszűnik, eltűnik, mint cukor a vízben, függetlenül attól, mennyi vér folyt miatta, mihelyt asztalra kerül a bárány és a jó bor. Miért? Azért, mert mindaz, ami látszólag foglalkoztat bennünket, a címek és a rangok, kitüntetések és érdemek, politikai csoportosulások és táborok, investíciók, emancipációk, petíciók, dotációk, a fenyegetett környezeti és nemzeti formációk és mit tudom én, még micsoda — mindez mindig csupán külső máz, ami mögött egy egész más ember van, egy önmagánál se nem nagyobb, se nem kisebb ember, aki ellátja fiziológiai funkcióit, eszik, iszik, a szükségét végzi, nemileg közősül, rókázik és purcog, és aki nota bene csak anynyiban foglalkozik az előbb említett ügyekkel, amennyiben általuk kellemesebben, szabadabban és gyakrabban hódolhat az utóbbiaknak. Hát ennek az embernek az egészségére és hosszú életére igyunk!

LASICA Bravó! Minden tisztelem Mikacé! Kívágta a rezet!

MINDNYÁJAN Eljen! Eljen Mikac! *(Énekelnek)*

Szép név az, hogy Mikac! Mikac soká eljen...

BAJDO Mozgás, Murina, nyisd ki azt az üveget, hadd húzzuk meg! *(Énekelni kezd, a többiek is felkapják)*

Igyunk, fiúk, igyunk!

Amíg csak ránk nem virrad,

Így ápoljuk, fiúk,

Jó dalmát szokásainkat!

MIKAC Állj! Állj! Ez csak a bevezető volt. Úgy gondoltam, hogy külön-külön mindenki pohárköszöntőt mondok, mindenki egészségére felhajtunk egyet-egyet. *(Újratölti a poharát)*

MURINA Mikac... mit csinálsz! Tiszta örülség! Nem engedem. Nem akarok felelős lenni azért, ami bekövetkezhet.

MIKAC Te, Murina, rosszabb vagy a gazdasszonyomnál. Ne prédikálj, arra itt van Don Felicio, e téren nagyobb szakértő nálad. Vonulj a sarokba, a hangodat se halljam többet! Kedves vendégünkkel, miszter John Gorskovicsal kezdeném. Máj dir miszter John! Mióta megérkezett hozzánk, másról se hallok, mint az óceánokat szelő gőzösookról, a földet keresztül-kasul bejáró repülőgépekről, monte-carlói, biarritzi, acapulcoi, miami villákról, Hemingway-ről, Frank Sinatráról és Truman elnökről, na és persze a milliokról, melyek naponta változnak át billióvá, trillióvá, kvadrillióvá, és így tovább. Amíg csak hallgattam mindezt, és el is hittem, nem érdekelt a személye, mert a számok soha nem voltak rám semmiféle hatással. De amikor alkalmam nyílt megismerkedni fiatal munkatársával, és

rájöttem, hogy mindez a maga zseniális fantáziájának a gyümölcse; amikor saját szememmel láttam, milyen pompásan használja ki mások kapzsiságát és butaságát — akkor a szívembe férközött. Gratulálok, miszter John! Világ színvonal, nagy stílus! Adja át gratuláciomat ifjú barátjának is! Emelem poharam a maga egészségére és az amerikai névrokonra, aki tudtán kívül elindította mindennek. *(Kiissza borát és énekelni kezd, a többiek utána)*

For he's a jolly good fellow,

For he's a jolly good fellow,

For he's a jolly good fellow,

That nobody can deny...

Mikac beszéde alatt a Doktor halálsápadtan mered rá, s amikor a dal kezdődik, feláll, lassan elsétál az asztaltól, majd mintha a rőzsákat nézegetné, kislisszol.

KOZLINA Bravó! Bravó, bár egy mukkot sem értettem az egészből.

LASICA Nem számít! A fő az, ahogy folyik a szájából a szó. Mint a méz, testvér...

MIKAC *(Újra megtölti a poharát)* Most pedig városunk szépreményű vezetőjére, Kozlina elvtársra. Kedves Kozlina elvtársunk! Kezdeném a beszédeiddel, vitáiddal, szónoklataiddal, amikkel az utóbbi időben kirukoltál. Nem kétséges, hogy azok eddig is minden értekezlet, konferencia, szimpózium, bizottság, választmány, alapítvány, tanácskozás, komisszió, emisszió, transzmisszió, bankett és munkaebéd fő ékességei voltak. De az utóbbi időben különösen tartalmassá váltak, mert megsaporodtak bennük a különféle grammatikai, stilisztikai és logikai deviációk, a minden rendű és rangú nyelvi gyöngyszemek, mint a pleonazmus, a tautológia, az anafora, metafora, kontradikció, bombaszt, makaronizmus, disszonancia, hiperbola, parabola, allúzió és illúzió. Egyesek azt beszélnek, hogy a háború alatt egy puskát nem sütöttél el, csak Don Felicio mellett ministráltál. Ha ez igaz is lenne, csupán azért történt így, mert ama vészterhes időkben óvtad az életed, takarékoskodtál energiáddal, hogy azután, amikor a nemzetnek a legnagyobb szüksége van rád, könnyen a válladra vehesd az igazgatói, elnöki, titkári állások súlyos terhét. Egészségedre! *(Iszik)*

DON FELICIO *(lelkesen tapsol)* Bravó! Bravó! Nagyon helyes!

MINDANNYIAN *(Kozlina kivételével, aki savanyú képpel maga elé bámul)* Eljen Mikac! Halljuk a következőt!

MURINA Elvtársak, ne biztassátok, hogy igyon. Súlyos szívbeteg.

MIKAC Meddig fog még ez a Murina az idegeinkre menni? Végül is micsoda modor ez! Meghív bennünket mulatni, aztán nem hagy mulatni.

MINDNYÁJAN Mondjad tovább, Mikac! Úgy van! Le Murinával! Mulatunk vagy árverezünk?

MURINA Kérem! Kérem! Én figyelmeztettelek benneteket. Azt csináltok, amit akartok, a saját felelősségekre. Füttyölök rátok! *(Dühösen kifelé indul, de megáll, s szemmel láthatóan aggódva figyeli a fejleményeket)*

MIKAC Most pedig, elvtársak és urak, Don Felicio tiszteletes egészségére ürítsük poharunk!

BAJDO Várjatok! Gorskovics hová tűnt?...

MIKAC Hagyjad Gorskovicsot! Majd visszajön. Rosszul lett az italtól, hát kiment énekelni „a gyomrom ingatag” kezdetű nagyáriát... Tehát: dicső Don Felicio! Az atya, fiú és a szentlélek nevében lemondván a világi hívságokról, ó, mártír, a templom szent magányába vonultál vissza, és így imádkoztál a te mennyei atyádhoz: Mi atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltesd meg a te neved, legyen meg a te akaratod, mindennapi kenyerünket, disznósültünket, csirkepörköltünket, bárány- és borjúszületünket, vörös és fehér borunkat, paprikás szaláminkat és kolbászunkat, szilva- és barackpálinkánkat, kedves nővéreink finom csibehúsát add meg nekünk ma, és ne vigy minket a kísértésbe. Nem nyomja a lelked egyetlen olyan halálos

bűn sem, ami nem nyomná egyházi előjáróid, a kanonokok, rendfőnökök, gvardiánok, püspökök, kardinálisok, ordinálisok, marginálisok, majálisok, vicinálisok... *(Hirtelen összecsuklik és leül. Szemmel lát-hatóan rosszul van. Szünet)*

LUKESA Tessék, a hős! Karattyolni, azt tud, de két korty bor elbánik vele!

BAJDO Szégyen-gyalázat!

LASICA Gyerünk, támaszkodj ránk, ha kell, mondjad tovább!

MIKAC *(erőlködve újra feláll, s tovább beszél, bár lát-szik, hogy kínlódik)* El a kezekkel... Majd magam... Hol tartottunk?

BAJDO A majálisoknál és vicinálisoknál.

MIKAC Igen, már emlékszem... Tartottad magad az írás ígéjéhez... miszerint Istentől való minden hatalom... ezért soha nem zavartad se a fasisztákat, se a kommunistákat, se a rojalistákat, se a kapitalistákat... se a realistákat, se az impresszionistákat, se a naturalistákat, se a futuristákat... így az utolsó ítélet napján úgy állhatsz majd az Úr színe elé, hogy lelked nem fertőzte meg semmiféle földi eszmény, meggyőződés, elv, gondolat vagy érzélem... Ámen! *(Iszik)*

MINDNYÁJAN *(felugrálva tapsolnak)* Bravó! Éljen! Egészségedre! Még hogy szívbeteget! Marhaságokat lo-csog ez a Murina! Kutwabaja!

MIKAC *(énekel a többiekkel együtt)*

Nagy karácson,
Éjszakáján,
Jézus születése napján,
Ma örvendjünk,
Ma vigadjunk,
Ma született
Kis Jézusunk!

KOZLINA Tudtam én mindjárt, hogy akár öt pohár-köszöntőre is futja az erejéből!

BAJDO Most nekem! Most én jövök!

MIKAC *(nehezen kap levegőt)* Te már megkaptad a ma-gadét, mikor Kozlina volt soron. Ami érvényes a fejre, az érvényes — a farokra is... Lasica és Lukesa kö-vetkezik... Kettőjükre egy köszöntő, egy pohár, hisz egyek ők, csak a gatyamadzagjuk színe más. Kedves művészek és honfiak! Hazafiúi büszkeségektől áthat-va... nem szolgáltatók ti a megszállót... szívvel-lélekkel, mint némelyek... csupán fizikailag és aka-ratok ellenére... titokban egyenesen gyűlöltétek... Sőt! Néha titkon a zsebébe nyúltatok, jó mélyen... A hazafiúi lelkesedés, melyet a megszállás hosszú éve-kig elnyomott... csak a felszabadulás után törhetett felszínre... igaz, akkor aztán gőzerővel... Mivel azon-ban a megszálló, akin bosszút állhattatok volna, már nem volt sehol, egyik a másiktoknak szolgált a bosszú tárgyául... Így történt, hogy a haza a lelkesedéseitek nélkül árválkodik... a lelkesedéseitek pedig haza nélkül... Nemi kárpótlásul eldalolok két hazafias nó-tát... *(Énekel, a többiek is)*

Horvátország nem vészett el még,
Amíg mi itt élünk,
És amíg mindnyájan bátran
Ontjuk érte vérünk...

Most Lasicának egyet!

Nem hagyunk el, szürke sólyom,
Karagyorgyevics vezérünk!
Ha az óra eljő, hívjál!
Zászlód alá lépünk...

(Éneklés közben Mikac a szívéhez kap, és a földre rogy)

MURINA *(odaugrik hozzá)* Mit csináltok, emberek! Meg akarjátok ölni?! Nem látjátok, hogy nem bírja? *(Föl-emeli, a székre ülteti. Mindenki elhallgat, körülállják Mikacot. Csönd)*

MIKAC *(egy kicsit magához térve)* Mi van... Azt hit-tetek, olyan könnyen beadom a kulcsot? Semmi ba-jom... Berúgtam... Leittam magam, az anyját... *(Végso erőfeszítéssel föláll, de alig bírja egyenesen tar-tani magát)*

BAJDO Hát persze, részeg... Maga is bevallja. Mi meg rögtön, hogy...

KOZLINA Egészségedre, Mikac!

MIND Egészségedre!

BAJDO Elvtársak!... Ha már ilyen jól mulatunk, ja-vaslok még valamit. Temetkezési vállalatnál vagyunk, igaz? Van itt koporsó, kereszt, pap, koszorú, minden... Temessük hát el a bánatot!

MINDNYÁJAN Hurrá! Nagyon helyes! Temessük el!

Szétszélednek, majd Lasica és Lukesa behozza azt a koporsót, amiben Tica van. Bajdo egy keresztet nyom Don Felicio kezébe

DON FELICIO Vissza, bűnösök... Leitattatok egy egy-házi személyt, pogány banda... *(Felemeli a keresztet)* Térdre a Megváltó színe előtt... Jusson eszetekbe, hogy trágya vagytok és trágyává lesztek... Nem iszom többet ilyen istentelen hülyékkel, mint ti... Krisztus nem azért szállt le a földre, hogy a részegesekért és a nagybélűekért haljon meg... Adjátok ide a bűnök eme forrását, hadd zúdítom a zsigereimbe! *(Mégfogja az üveget és nagyot húz belőle)*

BAJDO Figyeltétek, elvtársak? Mint a szivacs. Életében először rüg be, pedig eleget kóstolgatta!

DON FELICIO Aki nem ragad nyakon egy lityi vörö-set, és nem áll be mögém a gyászmenetbe, azt nem fogom szeretni...

Don Felicio egyik kezében kereszt, a másikban az üveg, mögötte Lasica és Lukesa a koporsóval, majd Bajdo és Kozlina a koszorúkkal. A menet az asztal körül halad, énekelve

MINDNYÁJAN Mikor az egek és a földek,
Megindultanak...

Mikac hirtelen meginog és el is dőlne, ha Murina nem kapná el és nem ültetné a székre

MURINA *(látja, hogy Mikacot egyre jobban elhagyja az ereje)* Álljatok meg... Állj... Nagyon rosszul van... Mikac... Hol az aszpirinéd?

Mind Mikac köré sereglenek, aki már alig tud beszélni

MIKAC Hagyd el, Murina... késő... A hordó lefelé gu-rul... felgyorsult... nem lehet többé megállítani... Mindjárt széttrörik a sziklán... Kár... nem fogom lát-ni az utolsó jelenetet... mikor megtudjátok, hogy Gorskovics és az ifjú Della Scala lóvá tett bennete-ket... Túl korán hull le a függöny... Csak ott fönt röhöghetnek majd... Szent Péter kapujában... Á, se-baj... legalább lesz mivel agyonütnöm az időt... amíg a beosztásomra várok...

LUKASA Félrebeszél!

DON FELICIO Hm? Mintha az agónia kezdődne.

MIKAC Nem, nem, jól tudom, mit beszélek... Magam-nál vagyok... Az a fiatalember nem lehet Michel-angelo Della Scala fia... én tudom a legjobban... Michelangelo Della Scala... én vagyok... soha nem árultam el... nem szerettem a Della Scalákat errefe-lé... Meg minek is... mikor rég megtagadtam ma-gam... összejátszottak Gorskovicsal... tudtam, de hallgattam... történjék, aminek történnie kell... Bo-csássatok meg... nem akartam a károtokat... csak a bennetek lakó kapzsiságot megbüntetni... mert az ha-tártalan... éljetez boldogan, erőben-egészségben... de bölcsebben és becsületesebben, mint idáig... Most már bátran kimondhatjátok... hogy egyetlen Della Scala... sem él többé... *(Összecsapja a kezét)* Ecco la! *(Feje és keze lehanyatlík, mozdulatlaná dermed a széken)*

MURINA *(szűkölve)* Mikac... Mikac...

Mind némán állnak. Don Felicio Mikához lép, és rutinosan keresztet vet rá. Hosszú szünet, mindenki maga elé mered

KOZLINA Emberek... és ha igaz, amit mondott?... Hallatlan szégyenbe kerülünk... Bajdo... Rohanja szállodába... Mondd nekik, tartóztassák föl Gorskovicsot, bármi módon... ha másként nem megy, erőszakkal. Nem lóghat meg!

Bajdo el

DON FELICIO Bizony, nagyon kellemetlen lenne. Ha legalább nem alakítottuk volna át a kriptát, nem állítottuk volna azt a mellszobrot, mondhatnánk, hogy nem történt semmi. De így... ott marad butaságunk emlékoszlópa.

KOZLINA Maga beszél, Don Felicio? A szégyen volna a legkevesebb. A fő dolog — a pénz. Könnyű magának, semmit nem veszíthet, de mi több, mint húszmilliót kiguberáltunk. Ki teszi ezt most vissza a vállalati kasszába?

DON FELICIO Hogy én nem veszíthetek semmit?! Isten a tanúm, önkéntes adományként kerek hatszáz-ezret adtam.

MURINA Térjetez magatokhoz, emberek! Hogy tudtok most ilyesmiről beszélni! A szemük láttára meghalt egy ember!

KOZLINA Ugyan, Murina, hagyjál már legalább te... Neki könnyű. Mi azonban... mihez kezdünk? Nekünk jól befűtöttek...

Visszajön Bajdo

Mi van? Miért nem vagy a szállodában?

BAJDO Találkoztam a fiúval a recepcióból. Gorskovics húsz perccel ezelőtt ismeretlen irányba távozott. A fiú épp a számláját hozta. Mert azt sem fizette ki. *(Valami papírt ad Kozlinának)*

KOZLINA Az isten ízélje meg, szóval, igaz... kész... Végünk... Most mi lesz, a kurva anyánkat?

BAJDO Azt hiszem, a legokosabb lenne bejelenteni a rendőrségnek, adjanak ki körözést. Mind a kettőről tudunk személyleírást szolgálni. Nem lesz nehéz megtalálni őket, nem juthattak messzire.

KOZLINA Megőrültél! Az tenné be nekünk végképp a kaput! Ha meg is találják őket, minket rögtön lecsuknának: közpénzek hűtlen kezelése... műemlékek

eladása egy álkapitalistának... amit akarsz. Megírnák az újságok, egész Jugoszlávia rajtunk röhögne, plusz, még börtönbe is csuknának.

LUKESA Javasolhatok valamit?

KOZLINA Mondjad, Lukesa, mondjad, hogy aranyozzam be a szád!

LUKESA Most a legfontosabb titokban tartani, amit csak lehet. A pénzt már úgyis fújhatjuk. A többi meg maradjon, ahogy van, vagyis a kriptá is meg minden egyéb. Úgy csinálunk, mintha az igazi Gorskovics vette volna meg, és visszautazott volna Amerikába. Így senki nem marad gyalázatban. Az emberek idővel megfedkeznek az egészről — a kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad.

KOZLINA A káposzta! És a húszmillió?

LASICA Azt hiszem, kitűnő ötlet. Én mellette vagyok.

KOZLINA Persze! A remekműved marad a helyén, nem vesztesz semmit!

LASICA Hogyhogy? És hogy potyára dolgoztam? Lasica nem szokott ilyesmihez, testvér!

LUKESA Ne aggódj, Kozlina! A pénzzel majd csak lesz valahogy. Apránként összeszórjuk és visszatesszük. Most az a legfontosabb, hogy senki ne tudja meg az igazat... az kerülne nekünk igazán sokba!...

KOZLINA *(letörve)* Úgy néz ki, igazad van... Ez most az egyetlen kiút... Jaj, ha a kezem közé kerülne ez a két gazember... Darabokra tépném őket... a véruket innám...

E pillanatban tompa ütések hallatszanak, deszka reped, s a középre állított koporsóból Tica bújik elő, a ruháját porolgatva

TICA Mondanék valamit. Hallottam mindent, tudok mindent, indulhatnék is rögvést a rendőrségre, hogy ott mindent kitálaljak. Ha azt akarják, hogy hallgassak, teljesítsék a kívánságaimat: Legelsőbb is a tanács utaljon ki nekem egy szobát, ágyastul, bárhol a városban. Másodszor, havi segélyt, háromezer dinárt, harmadszor, kis darab földet, amit művelhetek, amiből megélek. Negyedszer: kell nekem egy szamár, amin kijárok a földre meg vissza. Ötödször, egy istálló, ahol a szamaramat tartom...

Mindenki döbbenet bámulja, tátott szájjal, s így maradnak némán, mozdulatlanul. Tica szavai közben lassan lemegy a függöny